

FUNKTIONSHINDERSPOLITIK I NORDEN

Nordens Välfärdscenter

Funktionshinderspolitik i Norden – struktur, genomförande och uppföljning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	3
INDLEDNING	4
1. TRE VIKTIGA GRUNDER FÖR FUNKTIONSHINDERSPOLITIKEN	6
1.1 Den nordiska välfärdsmodellen	6
1.2 FN-konventionen är grunden till funktionshinderspolitik i Norden	6
1.3 Sektorsansvarsprincipen, Mainstreaming av funktionshindersperspektivet	9
2. FUNKTIONSHINDERPOLITISKA STRATEGIER I NORDEN	10
2.1 Genomgång av strategiernas strukturer i Norden	10
3. GENOMFÖRANDE AV STRATEGIER I NORDEN	25
3.1 Forskningens användning i genomförandet	25
3.2 Samarbete	26
3.3 Ökade resurser, försöksverksamhet och nationella initiativ	27
3.4 Lagstiftning, anvisningar och regler	28
3.5 Kunskapsinsamling och kunskaps- och informationsspridning	28
3.6 Stödinsatser	29
4. UPPFÖLJNING AV STRATEGIERNA	31
4.1 Sverige, en sammanhållen struktur för uppföljning	31
4.2 Finland, uppföljning av åtgärder och åtgärdshelheter	32
4.3 Norge, tudelad uppföljning	33
4.4 Island, ett omfattande samarbete	33
4.5 Danmark – uppföljning av ny handlingsplan	33
5. FUNKTIONSHINDERSPOLITIKEN UR FÖRETRÄDANDE ORGANISATIONERS PERSPEKTIV ..	35
5.1 Medverkan på flera nivåer och i olika sammanhang	36
5.2 Råd på nationell politisk nivå	36
5.3 Brukarmedverkan vid övervakning av situationen på myndighetsnivå	37
5.4 Råd på regional och kommunal nivå	37
5.5 Andra samarbeten	37
5.6 Mer effektiv politik	37
5.7 Ingenting om oss utan oss – hur går det?	38
5.8 Prioriterade ämnen	39

Förord

Målet för de nordiska ländernas funktionshinderspolitik är full delaktighet i samhällslivet och jämlika levnadsvillkor. Än är vi inte där.

Inom de flesta samhällsområdena har nordbor med funktionsnedsättning sämre förutsättningar och lägre grad av delaktighet jämfört med övrig befolkning. Det är ett problem, både ur ett mänskligt perspektiv och ur ett ekonomiskt perspektiv, då länderna riskerar gå miste om värdefullt kunnande.

Alla nordiska länder har undertecknat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen är vägledande för länders funktionshinderspolitiska strategier. Men valet av tillvägagångsätt är olika.

I den här publikationen tittar vi på hur länderna och de självstyrande områdena i Norden har formulerat strategierna, vilka områden de omfattar och hur man har valt att organisera uppföljningen. Vi jämför även på vilket sätt länderna engagerar funktionshindersrörelsen i genomförandet av strategierna.

Initiativet till publikationen togs av Nordiska Handikappolitiska Rådet, numera Råd för nordiskt samarbete om funktionshinder.

Min förhoppning är att publikationen ska ge inspiration till politiker, funktionshinderrörelsen och forskare i deras arbete med att förverkliga målen för de nationella strategierna.

Stockholm 19 november 2013

Ewa Persson Göransson

Direktör Nordens Välfärdscenter

Inledning

Nordens Välfärdscenters (NVC) arbete syftar till att främja det nordiska samarbetet och utbyta kunskap och erfarenheter mellan de nordiska länderna. NVC har under de senaste åren arbetat med två funktionshinderstrategiska uppdrag.

Det ena uppdraget hör till Arbetsinkluderingsprojektet, som är ett av sju Globaliseringsinitiativ inom Hälsa och välfärd igångsatt av Nordiska ministerrådet. Inom Arbetsinkluderingsprojektet, som har tre delprojekt (1) Ungdom, (2) Personer med funktionsnedsättning och (3) Äldre, publicerades en dokumentanalys över nordiska strategier, som behandlar sysselsättning för personer med funktionsnedsättning¹.

Det andra uppdraget, som Nordiska Handikappolitiska Rådet² har tagit initiativ till, har gett upphov till denna rapport. Syftet är att skapa en sammanställning av de nordiska funktionshinderspolitiska strategiernas struktur, genomförande och uppföljning samt beskriva brukarorganisationernas roll i strategierna. Funktionshinderspolitiska strategier blir ett medel för att säkra jämlikhet och full delaktighet i samhället i enlighet med FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (UNCRPD).

Ett mål med rapporten är att få grundläggande kännedom om de olika nordiska ländernas funktionshinderspolitiska strategier. Andra mål är att göra erfarenhetsutbytet om funktionshinderspolitik lättillgängligare mellan länderna, ge generell information om vilka tillvägagångssätt som används i genomförandet samt belysa hur politiken följs upp i Norden. Innehållet i rapporten är begränsat till att ge en övergripande bild och en beskrivning av det nuvarande läget. I vissa specifika frågor har professionella runt om i Norden ställt upp med sin sakkunskap. Rapporten baserar sig på strategier, handlingsprogram och handlingsplaner³ i Norden.

Rapporten baserar sig på följande strategier, program och handlingsplaner:

Land	Strategier/Dokument från 2010 – inom funktionshinderpolitiken i Norden
Sverige	En strategi för genomförande av funktionshinderpolitiken, 2011-2016
Finland	Finlands handikappolitiska program, VAMPO 2010-2015
Norge	Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne 2011-2012
Danmark	Handikappolitisk handlingsplan 2013 – Et samfund for alle
Island	Islands funktionshinderspolitiska handlingsplan till 2014

Under projekttiden har projektledaren gjort en genomgång av strategiernas struktur, av alla insatser nationellt för att kunna identifiera vilket tillvägagångssätt de representerar och utifrån detta kategoriserat dem. Därefter sammanfattat alla insatser till sex olika tillväga-

- 1 Ragna Flö och Jenny Tägtström: Et arbeidsmarked for alle? En dokumentanalyse av de nordiske landenes jobbstrategier for personer med funksjonsnedsettelse.
- 2 Nordiska Handikappolitiska Rådet hette det mellan 1997-2012. Den 10 september 2012 bestämde Nordiska ministerrådet att man skulle tillsätta ett nytt råd. Den 16 juni 2013 fick Råd för nordiskt samarbete om funktionshinder sitt mandat som gäller fram till 2017.
- 3 I generella sammanhang i texten används begreppet strategi för handlingsplan och -program

gångssätt för genomförandet. Tillvägagångssätten exemplifieras med konkreta insatser i texten.

En annan genomgång gjordes av innehållet i strategierna för att identifiera funktionshindersorganisationernas medverkan och roll i politiken och till sist beskrivs uppföljningen landsvis. I genomgången presenteras olika exempel på hur man implementerar FN-konventionen.

Rapporten tar upp:

- strukturen i den nationella funktionshinderpolitiska strategin
- tillvägagångssättet vid genomförandet
- uppföljning av insatsernas resultat
- funktionshindersorganisationernas funktion och roll i de funktionshinderspolitiska strategierna

De beskrivningar som framförs i rapporten kan inte göras utgående från *all* funktionshinderspolitik och/eller all annan politik som pågår, som påverkar funktionshinderspolitiken. Därför har grundmaterialet begränsats till aktuella funktionshinderspolitiska strategier, det vill säga de som lanserats efter 2010. Begränsningen ger kartläggningen en möjlighet att bli hanterbar.

Norges Jobbstrategi representerar ett område, emedan de andra ländernas strategier innehåller flera politikområden. Eftersom rapporten inte är en jämförelse mellan strategiernas innehåll, utan en beskrivning över strategiernas struktur, genomförande och uppföljning, är strategierna, trots skillnaden, representativa för ändamålet.

Rapportens första kapitel beskriver tre överordnade grunder för nordisk funktionshinderspolitik nämligen den nordiska välfärdsmodellen, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och sektorsansvarsprincipen.

Rapportens andra kapitel beskriver strategiernas struktur i de nordiska länderna. I samma kapitel beskrivs allmänt de tre självstyrande ländernas, Grönlands⁴, Färöarnas⁵ och Ålands⁶, funktionshinderspolitik. I kapitlet ingår även beskrivningar över funktionshindersorganisationernas involvering i strategierna.

Kapitel 3 beskriver tillvägagångssätten man valt för genomförandet. Kapitel 4 redogörs för hur uppföljningen av strategierna utförs i fem nordiska länder.

I kapitel 5 framställs funktionshindersorganisationernas medverkan och organisationernas syn på funktionshinderspolitiken⁷.

---

4 Sammanställt av Naja Rosing Fleischer

5 Sammanställt av Súsanna Nordendal

6 Sammanställt av Lotta Angergård

7 Funktionshindersorganisationernas egen syn på funktionshinderpolitiken grundar sig på ett intervjumaterial, som projektledare Maria Montefusco, NVC, har gjort.

1. Tre viktiga grunder för funktionshinderspolitiken

1.1 DEN NORDISKA VÄLFÄRDSMODELLEN

Den första grunden till funktionshinderspolitik är den nordiska välfärdsmodellen, som inverkar både, som en värdegrund och en grund för val av samhällets satsningar för levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning.

De nordiska ländernas funktionshinderspolitik har sitt ursprung i den generella välfärdspolitiken⁸ och genomgår en förändring från en tidigare dominerande socialpolitik till att skapa välfärd för personer med funktionsnedsättning genom andra välfärdspolitiska områden i samhället såsom t.ex. bostadspolitik, utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik.

De nordiska länderna betonar att de generella insatserna går före specialinsatserna, vilket betyder att specialinsatserna blir ett komplement för välfärden för personer med funktionsnedsättning.

Utöver ökningen av välfärdspolitiska områden och förstärkningen av det generella ansvaret istället för det specifika, stärks välfärdspolitikens anknytning till samhällets olika nivåer, statlig, regional och kommunal nivå. Ansvarstagandet för välfärden för personer med funktionsnedsättning har breddats till ett jämlikt och inkluderande samhällsansvar, vilket föranleder välfärdspolitikens starkare inverkan på funktionshinderspolitikens olika områden och tvärtom.

1.2 FN-KONVENTIONEN ÄR GRUNDEN TILL FUNKTIONSHINDERSPOLITIK I NORDEN

Den andra grunden till utvecklingen av funktionshinderspolitik är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning antogs av FN:s generalförsamling 2006 och syftar till att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning samt att främja respekten för deras inneboende värde (Artikel 1, syfte).

Konventionen omfattar sammanlagt 50 artiklar, som är fördelade enligt följande:

- Artiklarna 1-4 anger syfte, definitioner, grundläggande principer och staternas allmänna skyldigheter för att uppfylla rättigheterna.
- Artiklarna 5-30 består av rättighetsartiklar.
- Artiklarna 31-50 anger hur konventionen skall genomföras, följas upp och övervakas.

I augusti 2013 har 156 stater skrivit under och 133 stater ratificerat konventionen. Alla nordiska länder har undertecknat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar och ratificerat konventionen enligt följande:

⁸ Lars Lindberg & Lars Grönvik: Funktionshinderspolitik – en introduktion, Studentlitteratur (s.75, 2011)

Sammanställning nr 1 Ratificering av FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning i de nordiska länderna

Sverige	Finland	Norge	Island	Danmark
Ratificerat konventionen och tilläggsprotokollet ⁹ om individuell klagorätt 4.12.2008	Finland har inte ratificerat konventionen eller tilläggsprotokollet. Förberedelse arbetet pågår i en arbetsgrupp inom Utrikesministeriet.	Ratificerat konventionen 3.6.2013 men inte tilläggsprotokollet om individuell klagorätt	Island har inte ratificerat konventionen eller tilläggsprotokollet. Förberedelse arbetet pågår i en arbetsgrupp inom Inrikesministeriet.	Ratificerat konventionen 24.7.2009 Men inte tilläggsprotokollet om individuell klagorätt.

Implementeringen av FN-konventionen innebär att man bygger in ett funktionshindersperspektiv i lagstiftningen på samtliga nivåer i samhället och i dess olika sektorer och att man med olika tillvägagångssätt främjar, skyddar och säkerställer jämlikhet, fullt deltagande och avskaffar diskriminering. I konventionens artikel 33 ska konventionsstaterna i enlighet med sina förvaltningssystem utse en eller flera kontaktpunkter inom regeringen för frågor som gäller genomförandet av konventionen och överväga att inrätta en samordningsmekanism inom regeringen för att underlätta relaterad verksamhet inom olika sektorer och på olika plan (33.1.). Konventionsstaterna ska upprätta en tillsynsmekanism, som främjar, skyddar och övervakar genomförandet av denna konvention (33.2.). Det civila samhället ska involveras i och fullt ut medverka i övervakningsförfarandet, särskilt personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem (33.3.).

De nordiska länderna har under de senaste åren upprättat tillsynsmekanismer för detta ändamål enligt följande:

Sammanställning nr 2 Aktörer som utsetts till att ansvara för nationell övervakning av implementeringen av FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (Artikel 33.2)

Sverige	Finland	Norge	Island	Danmark
Beslutet inte taget. I planerna finns att tillsynen tillfaller Handisam och/eller Diskrimineringsombudsmannen, DO www.handisam.se www.do.se	Beslutet inte taget om upprättandet av tillsynsmekanism. Ärendet är under utredning.	LDO- Likestillings- och diskrimineringsombudet. www.ldo.no	Beslutet inte taget om upprättandet av tillsynsmekanism. Ärendet är under utredning.	Institut for menneskeretigheder www.menneskeret.dk

Diskrimineringsmyndigheterna i länderna har uppdrag som i olika utsträckning innefattar övervakning av lagstiftning som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Danske Handicaporganisationer har ett tätt samarbete med MR-institutet och är representerat i både råd, likestillingsutskott samt enligt lag försäkrade en plats i styrelsen. På Åland finns företrädare i Diskrimineringsombudsmannens nämnd. I Sverige och i Norge finns en brukarrepresentant i Diskrimineringsombudsmannens respektive norska Likestillings- og

9 Tilläggsprotokollet innebär att den som upplever sina rättigheter kränkta kan klaga till en övervakningskommitté.

diskrimineringsombudets råd. Dock är dessa personer inte utsedda av funktionshindersorganisationerna. På Island finns företrädare från organisationerna i en styrande kommitté för Centrum för Mänskliga Rättigheter, dock inte vid myndigheten för jämställdhet. I Finland¹⁰, på Färöarna och på Grönland finns ännu inte företrädare i instanser som övervakar mänskliga rättigheter utifrån ett funktionshindersperspektiv.

1.2.1 Att främja jämlikhet och avskaffa diskriminering

Genomgående uppmärksammas i strategierna i Norden avskaffandet av diskriminering (Artikel 5 i FN-konventionen) mot personer med funktionsnedsättning. Att avskaffa diskriminering är förbundet till landets diskrimineringslagstiftning.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är det första FN-dokument som definierar diskriminering ur ett funktionshinders- och tillgänglighetsperspektiv¹¹. År 2005 hade mer än 40 av FN:s 189 medlemsstater infört någon form av antidiskrimineringslagstiftning som omfattar funktionshinder och detta är en utveckling som kan förutspås få ytterligare genomslag genom FN-konventionen¹². FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar betonar i Artikel 4e "att vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att avskaffa diskriminering på grund av funktionsnedsättning från alla personers, organisationers och enskilda företags sida". I Artikel 5. 1-4 om "Jämlikhet och icke-diskriminering" omtalas i 5.3. "för att främja jämlikhet och avskaffa diskriminering ska konventionsstaterna vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att skälig anpassning tillhandahålls".

Diskrimineringslagstiftningen är olika för de olika nordiska länderna enligt sammanställningen nedan:

Sammanställning nr. 3. Att avskaffa diskriminering i Norden (Artikel 5)

Sverige	Finland	Norge	Island	Danmark
Enligt Diskrimineringslagen är det förbjudet att diskriminera någon på grund av funktionshinder. Förbudet gäller till exempel i arbetslivet, i skolan och på flera andra samhällsområden. Diskrimineringslag (2008:567)	Skydd mot diskriminering ingår i flera lagar såsom Arbetslagsstiftningen (www.tyosuojelu.fi/fi/yhdenvertaisuus) och i Lag om Likabehandling (www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2004/20040021)	Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne Det er en lag som inriktar sig på att främja jämställdhet och likvärdighet för människor med funktionsnedsättning. (www.lovdato.no/all/hl-20080620-042.html)	Island framlägger tre propositioner kopplade till jämlikhet (Equal Treatment ¹³) och I grundlagen framkommer krav på jämlikhet.	Diskrimineringslagstiftningen skyddar personer med funktionsnedsättning mot diskriminering på arbetsmarknaden (Lov om forbud mot forskelsbehandling på arbejdsmarkedet) (https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=122522)

10 www.vike.fi Vike, Människorättsinstitut grundat av funktionshindersorganisationerna Invalidförbundet r.f. och Tröskeln r.f. i samarbete med Åbo Akademiens människorättsinstitut. I institutet ingår olika projekt.

11 Kayess & French 2008 / http://www.oxfordjournals.org/our_journals/hrlr/terms.html

12 Funktionshinderspolitik - en introduktion av Lars Lindberg, Lars Grönvik 2011, s.163

13 1) Bill of Legislation on Equal Treatment in the Labour Market.

2) Bill of Legislation on Equal Treatment regardless of race or ethnic origin.

3) Bill of Legislation on the Administration regarding Equality.

Finland har ingen sammanställd diskrimineringslagstiftning, utan hänvisar till Finlands grundlag 6§, som *förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning*.¹⁴

1.3 SEKTORSANSVARSPRINCIPEN, MAINSTREAMING AV FUNKTIONSHINDERSPERSPEKTIVET

Den tredje grunden, som genomgående i alla strategier inverkar på funktionshinderspolitiken är sektorsansvarsprincipen.

Sektorsansvarsprincipen är en central del i alla funktionshinderspolitiska strategier i de nordiska länderna och stöder det *fulla och verkliga deltagandet i samhället på lika villkor som för andra (Artikel 1, FN-konventionen)*.

Sektorsansvarsprincipen är en officiellt antagen princip i alla nordiska länder. Principen ligger till grund för politiken, som medverkar till jämlikhet och deltagande i samhället. Sektorsansvarsprincipen innebär att varje sektor i samhället ska ha ett ansvar för att utforma och bedriva sin verksamhet så att den blir tillgänglig för alla invånare, inklusive personer med funktionsnedsättning. Om det finns hinder för delaktighet är undanröjandet av dessa en del av ordinarie verksamhet¹⁵. Detta föranleder en pågående utveckling av att bredda samhällets heltäckande ansvar.

De nordiska strategierna visar att genom sektorsansvarsprincipen och tvärsektorielt samarbete påläggs ansvaret på alltfler aktörer och man utgår ifrån att varje sektor skall reservera resurser, utarbeta mål och genomföra dem. I strategierna konstateras tidigare brister i sektorsansvarstagandet. Strategin för genomförande av funktionshinderpolitik i Sverige påtalar "att det funktionshinderspolitiska arbetet behöver bli mer effektivt. Insatserna bör bli mer systematiska, konkreta och mätbara." (s. 6) underförstått att tidigare insatser på området inte gett förväntade resultat. I Norges Jobbstrategi påpekas: "I IA-arbetet er et av målen å øke sysselsætningen blant personer med nedsatt funksjonsevne. Dette målet er foreløpig ikke nådd." (s. 7)

Identifieringen av utmaningarna och bristerna i sektorernas ansvarstagande föranleder i strategierna en upptrappning av konkreta insatser, koordinering av sektorer och uppföljning av den pågående decentraliseringen. Ansvaret är fördelat mellan olika departement, från departement till myndigheter, från statlig nivå till regional och kommunal nivå och till nya aktörer i samhället. Ett tillrättaläggande av bristerna har lett till att strategierna innehåller en mängd insatser.

Mainstreaming, som ofta definieras med att funktionshinderperspektivet skall genomsyra all verksamhet på alla nivåer och i alla sektorer är till exempel knutet till lagstiftningsförändringar, förbättring av den socioekonomiska ställningen för personer med funktionsnedsättning och avlägsnande av hinder för deltagande i samhället.

14 <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

15 http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utreddingar/Statens-offentliga-utredningar/En-samlad-tolktjanst_GZB383/?html=true

2. Funktionshinderpolitiska strategier i Norden

Alla nordiska länder strävar efter, i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, att säkerställa jämlikhet och skapa förutsättningar till full delaktighet i samhället.

2.1 GENOMGÅNG AV STRATEGIERNAS STRUKTURER I NORDEN

Nedan presenteras strategiernas strukturer i de nordiska länderna. I samband med respektive lands presentation nedan beskrivs även de nationella funktionshindersorganisationernas paraplyorganisationer och inkluderingen i strategierna.

2.1.1 Sverige, En strategi för genomförande av funktionshinderpolitiken 2011-2016

Målet för den svenska *politiken som berör personer med funktionsnedsättning* är full delaktighet i samhällslivet och jämlika levnadsvillkor. Funktionshinderpolitiken styrs delvis av de internationella dokument som Sverige har förbundit sig att följa. Kommuner, regioner och landsting har tillsammans med staten ett ansvar för att förverkliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Ett exempel är att fokus i svensk funktionshinderpolitik inte längre ligger på individen utan på hur miljön och omgivningen begränsar genom otilgänglighet. Det är bristen på tillgänglighet som skapar funktionshinder – inte enbart personers funktionsnedsättning.¹⁶

Sveriges funktionshinderpolitiska strategi har sin bakgrund i den nationella handlingsplanen "Från patient till medborgare"¹⁷. Handlingsplanens resultat beskrivs i utredningen "Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt"¹⁸ som tydliggjorde målen och inriktningen i arbetet för funktionshinderpolitik och för strategin - En strategi för genomförande av funktionshinderpolitiken 2011-2016¹⁹.

Utgångspunkten för strategin är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning²⁰ och FN:s konvention för barnens rättigheter²¹. I ratificeringsutredningen²² beskrivs ett förarbete för ratificeringen och en utredning om varje konventionsartikel och de svenska förhållandena. Sverige har ratificerat FN-konventionen och som enda nordiskt land även tilläggsprotokollet om individuell klagorätt (se sammanställning nr.1). Utbildning, tillgänglighet och sysselsättning är i det fortsatta arbetet prioriteringsområden i Sverige. Socialdepartementet ansvarar för samordningen av regeringens insatser inom ramen för funktionshinderpolitiken.

I Sveriges funktionshinderpolitiska strategi ingår tio olika policyområden enligt följande:

- Arbetsmarknadspolitiken
- Socialpolitiken
- Utbildningspolitiken
- Transportpolitiken
- IT-politiken
- Ökad fysisk tillgänglighet

16 <http://www.allaombord.se/index.php/rattigheter/funktionshinderpolitik>

17 <http://www.regeringen.se/content/1/c4/14/78/e9da3800.pdf>

18 <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/143134>

19 <http://www.regeringen.se/content/1/c6/17/12/69/847e537d.pdf>

20 <http://www.regeringen.se/sb/d/10055/a/101918>

21 http://www.bris.se/upload/Articles/Konventionen_om_barnets_rattigheter.pdf

22 <http://www.government.se/content/1/c6/10/19/18/516a2b36.pdf>

- Rättsväsendet
- Folkhälsopolitiken
- Kultur, medier och idrott
- Konsumentpolitiken

Förutsättningen i strategin är att målen skall vara konkreta, lätta att mäta och lättare att följa upp. Strategin beskriver tre olika typer av mål, nämligen övergripande mål, inriktningsmål och delmål.

Det övergripande målet för funktionshinderpolitik är att främja jämlikhet och delaktighet, förebygga och bekämpa diskriminering, identifiera och undanröja hinder och skapa förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Den övergripande målsättningen inkluderas i de tio olika policyområdenas så kallade inriktningsmål. Inriktningsmålen förtydligar de övergripande målen.

Varje strategisk myndighet i strategin inom sitt ansvarsområde har sedan fått i uppdrag, att beskriva konkreta delmål i linje med inriktningsmålen. Som de strategiska myndigheterna sedan genomför och rapporterar om i samband med uppföljningen.

Sverige har omvandlat sektorsmyndigheterna, som i stort sätt hade ett planeringsansvar, till strategiska myndigheter och gett de strategiska myndigheterna²³ en mer aktiv roll i samband med planering av delmål och genomförandet av strategin.

Omvandlingen från 14 sektorsmyndigheter år 2007 till 22 strategiska myndigheter år 2013 breddar genomförandet av strategin. Avsikten med delegeringen från regering till myndigheter och även till det civila samhället samt till kommuner och landsting (SKL- Sveriges Kommuner och landsting²⁴), leder till ökade möjligheter att vara delaktig i funktionshinderspolitiken och ökar utbytet mellan olika aktörer.

Ett 40-tal uppdrag har identifierats i den svenska strategin. Ungefär hälften av uppdragen utreder, kartlägger eller sammanställer något specifikt tema till exempel inom arbete. I en tredjedel ingår utbildning, att sprida kunskap genom utbildningsprogram, websida eller göra kunskapsammansättningar. Några få uppdrag är knutet till förhandlingar, exempelvis om hur den offentliga sektorn kan ta ansvar för att erbjuda arbete till personer med funktionsnedsättning. Uppdragen berör främst omsorg (hälsa och försäkring), tillgänglighet och arbete.

Handisam, Myndigheten för handikappolitisk samordning, ansvarar för den funktionshinderpolitiska uppföljningen i samverkan med de strategiska myndigheterna och Statistiska centralbyrån samtidigt som Handisam är ett stöd för involverade aktörer (se även kapitel 5)

Handisam i samarbete med NSPH²⁵ åläggs att genomföra ett riksomfattande program, kampanjen Hjärnkoll, för att öka kunskapen om och förändra allmänhetens attityder till personer med psykisk sjukdom och personer med psykisk funktionsnedsättning²⁶.

Handisam kartlägger och analyserar vilka insatser de statliga myndigheterna har tagit för att anställa personer med funktionsnedsättning och gör förslag till insatser. Handisam kartlägger hur utbildningar kan anpassas till personer med funktionsnedsättningar. De samlar erfarenheter och informerar om metoder och strategier för barn och ungdomar med funktionsnedsättning och hur de kan påverka beslut som rör dem själva. Uppdraget att bistå regeringen i arbetet med att koordinera och utveckla den europeiska politiken för e-inkludering på nationell nivå och samordna åtgärder på It-området.

Andra myndigheter och organisationer som exempelvis SKL, Socialstyrelsen och Arbetsförmedlingen har tilldelats uppdrag av regeringen. I ett samarbete mellan SKL och Socialstyrelsen ingår uppdraget att intensifiera utvecklingen av öppna jämförelser och öka data tillgången inom social tjänstens verksamhetsområde.

23 www.handisam.se/Funktionshinderspolitiken/Strategiska-myndigheter/

24 www.skl.se/

25 Nationell samverkan för psykisk hälsa

26 www.handisam.se/Om-Handisam/Vad-Handisam-gor/Vara-projekt-och-aktiviteter/Regeringsuppdrag/Projekt-Hjarnkoll/

2.1.2 Involvering av funktionshindersorganisationer

Sveriges två paraplyorganisationer heter Handikappförbunden och federationen Lika Unika. Handikappförbunden grundades 1942 och har 38 medlemsorganisationer som sammantaget organiserar ungefär 500 000 människor. Förbundet har 21 regionala samarbetsorganisationer spridda över landet²⁷. Lika Unika bildades 2009 och har sex medlemsorganisationer som sammantaget representerar ungefär 70 000 medlemmar²⁸.

Den svenska strategin för funktionshinderspolitiken påtalar funktionshindersorganisationernas roller som röstbärare och opinionsbildare. Dels att uppmärksamma funktionshindersorganisationernas syn på den politiska processen och dels att följa organisationernas rapportering av situationen för personer med funktionsnedsättning. Dialogen mellan funktionshindersorganisationerna och regeringen pågår på olika sätt men främst i Funktionshindersdelegationen. I den politiska processen ingår skyldigheten att inhämta upplysningar från organisationerna.

Regeringen har ambitionen att utvidga till ett utökat samråd med funktionshindersorganisationerna under strategiperioden (s.9). Handisam bildade 2013 ett funktionshindersråd med Handikappförbunden, Lika Unika och NUFT (Nätverket unga för tillgänglighet)²⁹. Syftet är att föra en dialog kring Handisams uppdrag inom funktionshinderspolitiken. Syftet är att klargöra vilka prioriteringar som bör göras för nästa strategiperiod. I strategin märks också myndigheternas samarbete med funktionshindersorganisationen, exempelvis SKL:s samarbete med organisationerna för att stödja det lokala utvecklingsarbetet inom kultur-, idrott- och fritidsverksamhet³⁰.

2.1.2 Finlands Handikappolitiska program 2010-2015 VAMPO

Finlands funktionshinderspolitik baserar sig på tre centrala principer, som är inskrivna i Statsrådets redogörelse (2006)³¹:

1. Rätt till likabehandling för personer med funktionsnedsättning. Som medlemsstat av FN och Europeiska unionen har Finland förbundit sig att främja ett samhälle som är öppet för alla. Icke-diskriminering av personer med funktionsnedsättning har inskrivits i grundlagen i Finland.
2. Rätt till delaktighet för personer med funktionsnedsättning. En förutsättning för att förverkliga deltagande för personer med funktionsnedsättning är en positiv inställning, beaktande av behov, erkännande av begränsande hinder, avlägsnande av hinder samt förutseende när det gäller hinder.
3. Rätt till nödvändiga tjänster och nödvändiga stödåtgärder. Service och stödåtgärder utgör positiv särbehandling som säkerställer att den jämlika behandlingen förverkligas.

År 2006 skrevs in i regeringsprogrammet, *”att ett handikappolitiskt program ska utarbetas för att trygga en rättvis ställning för personer med funktionsnedsättning.”*(VAMPO, s.22)³². Och de centrala principerna i Statsrådets redogörelse följdes upp i det finska handikappolitiska programmet.

Finlands Social- och Hälsovårdsministeriet tillsatte en styrgrupp för beredning av det funktionshinderspolitiska strategin under perioden 1.9.2008- 31.3.2010. Nio departement samt olika samhällsaktörer, som Finlands Handikappforum r.f., Finlands kommunförbund, arbetsmarknadsparterna, Institutet för Hälsa och Välfärd (THL) och Det Riksomfattande

27 www.handikappforbunden.se

28 www.likaunika.org

29 www.handisam.se/Funktionshinderspolitiken/Handikapporganisationer/Funktionshindersrad/

30 www.kulturradet.se/Documents/Verksamhet/Tillganglighet/konvention_rattigheter_personer_med_funktionsnedsattning.pdf

31 www.stm.fi/sv/publikationer/publikation/-/_julkaisu/1522141#sv

32 www.stm.fi/sv/publikationer/publikation/-/_julkaisu/1062375.

handikapprådet (VANE), deltog i förarbetet för strategin. För Finland är "Ett starkt underlag för delaktighet och jämlikhet- Finlands handikappolitiska program VAMPO 2010- 2015" det första nationella strategin inom funktionshinderspolitiken⁹.

Finlands strategi baserar sig på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. För närvarande har Finland inte ratificerat konventionen (se sammanställning nr 2). Tillsynen enligt artikel 33 (2) ligger just nu för behandling hos ratificeringsarbetsgruppen på Utrikesdepartementet.

Finlands funktionshinderpolitiska övergripande mål är i enlighet med FN-konventionen följande "att säkerställa att alla mänskliga rättigheter genomförs fullt ut för alla personer med funktionsnedsättning." (s.6). Det övergripande målet är en hållbar funktionshinderspolitik som består i ett gemensamt ansvar i samhället.

Social- och hälsovårdsministeriet har det koordinerande ansvaret för funktionshinderpolitiken. Inriktningen är att departementen själva eller i samarbete sinsemellan ska ansvara och utveckla funktionshindersområdet inom sitt ansvarsområde. En ökning av antalet aktörer sker först och främst genom att flera departement blivit involverade i funktionshindersfrågor, vilket inte varit fallet tidigare, då Social- och hälsovårdsministeriet haft det största ansvaret.

Ambitionen är att strategin "erbjuder stöd och anvisningar och utgör ett verktyg för främjande och genomförande på bred nationell bas av FN-konventionen (s.24). Strategin betonar det gemensamma ansvaret för den offentliga (kommunerna) och privata sektorn samt funktionshindersorganisationernas ansvar enligt följande: "Handlingsprogrammet förpliktar ministerierna (9) och deras förvaltningsområden till ett konkret handikappolitiskt arbete och att i hela sin omfattning behövs vid sidan av den offentliga sektorn, den privata " (VAMPO s.178). I strategin understryks för den privata sektorn att *alla samhällsliga aktörer har ett handikappolitiskt ansvar* (s. 180). Departementen har ett ansvar i att den privata sektorn tar ett eget ansvar i funktionshindersfrågor.

I programmet ingår 14 innehållsområden (politikområden) enligt följande:

- Ett självständigt liv
- Delaktighet och deltagande i samhällsfrågor
- Byggd miljö
- Trafiktjänster
- Utbildning och studier
- Arbete
- Hälso- och sjukvård och rehabilitering
- Social trygghet
- Rättsskydd, säkerhet och integritet
- Kultur och fritid
- Diskriminering, som drabbar personer med funktionsnedsättning
- Förstärkning av kunskapsbasen
- Tryggandet av hållbara resurser för handikappolitiken
- Internationellt samarbete där rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska beaktas som genomgående tema i olika verksamheter och forum.

Inom innehållsområdena beskrivs sammanlagt 122 insatser. De flesta insatserna finns inom området för ett självständigt liv och därefter inom undervisning och utbildning. Varje insats har en hänvisning till någon eller några artiklar i FN-konventionen. Exempelvis insats nr.96 (VAMPO s.129) om *Rättsskydd mot diskriminering, som säkerställer resurser och handikapp-kunskap för en eventuell jämlikhetsmyndighet. Målet är en uppföljning av hur likabehandling förverkligas, hur rättsskyddsmetoderna effektiveras och övervakas* hänvisar till bl.a. artikel 33.

Ca en fjärdedel av insatserna i strategin innebär förändringar av lagstiftning, bestämmelser och anvisningar, ett mindre antal insatser om olika uppdrag samt insatser angående

utbildning och informations-spridning. De resterande insatserna behandlar individuell ekonomi, planer och projekt. Finland tillsammans med Island är de enda av de nordiska länderna, som tar upp fattigdomsproblematiken i strategin.

I några fåtal insatser utnämns ett samarbete med en myndighet såsom THL, Utbildningsstyrelsen, Högskolor, Folkpensionsanstalten, Pensionsskyddscentralen och Statens arbetsgi-varverk samt TE-byrån (Arbets- och näringsbyrå) och ELY-centralerna³³.

Jämlikhet och deltagande stöds indirekt eller direkt av insatserna inom alla politikområden i programmet. Några exempel på detta är insats 62: jämlikheten och tillgängligheten beträffande studiemöjligheter i gymnasieutbildningen främjas; en rekommendation och en handledning för tillgänglighet i studerandeurval utarbetas, och åtgärd 107: Som mål uppställs att människor med funktionsnedsättning beaktas i jämlikhetsplaneringen inom samtliga förvaltningsområden. Detta berör bland annat satsningen på tillgänglighet, som förutsätts i programmet (s. 174).

2.2.2 Involvering av funktionshindersorganisationer

I Finland finns Vammaisfoorumi (Handikappforum) som grundades 1999 och har 30 nationella medlemsorganisationer som sammantaget representerar ungefär 330 000 medlemmar³⁴.

En central del i funktionshinderspolitiken är på vilket sätt personer med funktionsnedsättning själva är involverade i de funktionshinderpolitiska strategierna. Funktionshinderpolitiken behöver en allt större arbetsinsats från funktionshindersorganisationernas sida, dels för den erfarenhetsbaserade kunskap funktionshindersorganisationerna och brukarna kan bidra med, vilket förutsätter en förbättring av växelverkan med organisationerna och att organisationernas verksamhetsförutsättningar stärks (VAMPO, s.181). Under beredningen av strategin (VAMPO) arrangerades 19 temamöten, där funktionshindersorganisationernas beskrivningar av nuläget, utvecklingsbehov och -utsikter var viktiga för det fortsatta arbetet.

Samarbetet med funktionshindersorganisationerna fortsatte med att kartlägga innehållsområdena, hinder för jämlikhet och delaktighet samt åtgärdernas prioriteringsordning (s.25). Organisationerna deltog även i regionala möten, seminarier och andra evenemang i samband med den funktionshinderspolitiska strategins förarbete och var representerade i styrgruppen som formulerade det slutgiltiga funktionshinderpolitiska strategin 2010.

Ansvarsområden och insatser inom olika departement förväntas på nationell nivå ta tillvara funktionshindersorganisationernas expertis och kunskap (s.38). De regionala och lokala handikappråden har etablerats i ca 50 % av kommunerna.

Andra funktioner för funktionshindersorganisationerna i den finska strategin beskrivs behovet av det ökade antalet forskare med funktionsnedsättning, arbetet med utveckling av indikatorer och medverkan i det aktiva deltagandet i övervakningen av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

2.3.1. Norge, Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne

Regeringens överordnade mål är ett jämställt och icke diskriminerande samhälle för alla oberoende av kön, sexuell orientering, funktionsnedsättning och etnicitet. Personer med funktionsnedsättning skall säkras fullt deltagande och jämlikhet i det norska samhället och ges möjlighet till personlig utveckling och levnadsförhållanden i linje med andra samhällsmedborgare. Alla skall ha lika rättigheter och så långt det är möjligt bestämma över sitt eget liv.

Sektorsansvarsprincipen är en nödvändig och grundläggande strategi för att nå huvudmålen i politiken för personer med funktionsnedsättning. Strategin innebär att det är de vanliga insatserna i samhället, som ska erbjuda och finansiera tjänster till personer med funktions-

33 ELY-centralerna främjar arbetsmarknadens produktivitet, utvecklar och samordnar arbetskraftsservicen, främjar sysselsättningen samt förebygger utslagning och diskriminering genom att stödja arbets- och näringsbyråernas verksamhet och påverka utvecklingen av verksamheten på regional nivå.

34 www.vammaisfoorumi.fi

nedsättning i linje med övrig befolkning. Det är desamma instanserna som skall, vid behov, erbjuda särskilda tjänster om de vanliga inte är tillräckliga.

Ansvaret för den samordnade politiken för personer med funktionsnedsättning ligger hos i Barne-, likestillings- och inkluderingsdepartementet (BLD). Ansvaret omfattar både att vara pådrivare i i förhållande till fastställda mål och koordinera regeringens politik. Arbetet med att koordinera politiken är förankrat i *Statssekretærutvalget for den samlede politikken for personer med nedsatt funksjonsevne (SSU)*. SSU leds av en statssekreteraren i BLD. Statssekreteraren leder också *kontaktutvalget mellom Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon og regjeringen*.

Sektormyndigheternas underliggande *fagdirektorater* forvaltar ulike virkemidler som skal tas i bruk for å nå målene for politikområdet herunder:

- FoU-midler til målrettede informasjons-, forsknings- og utviklingstiltak/prosjekter som kan bidra til å bedre situasjonen for personer med nedsatt funksjonsevne
- Dokumentasjon om situasjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne
- Øremerkede tilskuddsordninger
- Strategier og handlingsplaner
- Tilskudd til funksjonshemmedes organisasjoner (drift, likemannsarbeid og ferie- og velferdstilbud)
- Informasjonsfilmer, publikasjoner og veiledere
- Stønad og ytelser som skal kompensere for blant annet merutgifter som følge av funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom
- Hjelpemiddelformidling
- Universell utforming
- Tilpasset opplæring³⁵

Norges funksjonshinderpolitiske strategi "Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne"³⁶ har sin bakgrund i NOU 2001:22 "Fra bruker till borger"³⁷ och i St.meld. nr.40 (2002-2003), "Nedbygging av funksjonshemmende barrierer"³⁸.

Norges jobbstrategi är ett exempel i rapporten på hur man arbetar med funktionshinderspolitik i Norge. Förarbetet till jobbstrategin förankrades i *Statens råd for likestilling av personer med nedsatt funksjonsevne*, departement och i två paneler, en brukarpanel med representanter från brukarorganisationerna och en erfarenhets- och idépanel med representanter från arbets- och näringslivorganisationer. Panelerna kom fram med förslag till insatser. Arbetsforskningsinstituttet (AFI) genomförde en kunskapsstatus och Arbeids- og velferdsdirektoratet ansvarade för att utforma jobbstrategin.

Jobbstrategin utgår från FN-konventionen om rättigheter till personer med funktionsnedsättningar. Regeringens mål är att skapa ett inkluderande arbetsliv och jobbstrategin utgår ifrån att "retten til arbeid er grunnleggende for å delta i samfunnet" (s.7) och att arbetslivet skall bli tillgängligt för alla. "Regjeringen legger princippet om samfunnsmessig likestilling og universell utformning till grunn for sitt arbeid" (s.9). Jobbstrategin for personer med nedsatt funksjonsevne genomfördes 2012. Regeringen vill fortsätta att stärka insatserna i strategin även under år 2013.

35 Sammanställt av Grete Hjerme stad, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

36 www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/rapporter_planer/planer/2011/jobbstrategi.html?id=657116

37 www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/nouer/2001/nou-2001-22.html?id=143931

38 www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20022003/stmeld-nr-40-2002-2003-.html?id=197129

Strategin bygger på följande övergripande punkter:

- Att förhindra unga med funktionsnedsättning från att bli utestängda från arbetslivet.
- Att ha ett helhets- respektive långsiktigt perspektiv.
- Att utvecklingen av insatser bör ske i samarbete med parterna i arbetslivet och brukarorganisationerna.
- Att nya insatser skall vara kunskapsbaserade.

Målet för jobbstrategin är att reducera fyra barriärer, som hindrar personer med funktionsnedsättning att komma in i arbetslivet:

- diskrimineringsbarriären – avsikten är att stärka antidiskrimineringslagen och utveckla universellt utformad miljö.
- kostnadsbarriären – avsikten är att öka offentliga medel och stöd för arbetsgivarens och arbetstagarens.
- produktivetsbarriären – avsikten är att öka utbildning, yrkeserfarenheter och resurser
- informations- och förhållningsbarriären – öka information, påverka attityder hos olika aktörer och öka möjlighet till praktik och arbete på nya områden (s.22-23).

Arbetsdepartementet har ett överordnat ansvar. En central aktör i strategins genomförande är Arbets- och velferdsetaten (NAV)³⁹ tillsammans med offentliga tjänsteproducenter, parterna i arbetslivet och funktionshindersorganisationerna och andra departement.

Jobbstrategin är förankrat i *IA-avtalet*. IA-avtalen är ett avtal om ett "Inkluderande Arbetsliv". Avtalet slöts första gången 2001 mellan Regeringen, LO och näringslivets huvudorganisation NHO (Næringslivets Hovedorganisasjon). Målet med IA-avtalen är att förebygga och minska sjukfrånvaron, förbättra arbetsmiljön och förhindra utstötning från arbetslivet. IA-avtalen har stärkts och gäller också personer med funktionsnedsättning och lägger större vikt "*mot å öke sysselsætningen blant personer med nedsatt funksjonsevne*" (sid.18).

Strategins målgrupp är unga personer med funktionsnedsättning under 30 år. Målet är att göra det lättare för unga personer med funktionsnedsättning att komma in på arbetsmarknaden och satsningarna berör både övergången från utbildning till arbete och reduktion av redan beskrivna barriärer. Enligt SSB (Statistisk sentralbyrå) är 7 % av 15 – 24-åringarna ungdomarna personer med funktionsnedsättning (SSB, 2.kvartal 2011). Andelen funktionsnedsatta har i stort sett varit oförändrad sedan 2002, då undersökningen påbörjades.

Sammanlagt 78000 varav 22000 var unga personer under 30 år med funktionsnedsättning, önskade sig ett arbete (s. 16). Strategin vill stärka den ekonomiska självständigheten och förbättra livsvillkor, samt fokusera på övergången mellan utbildning och arbete. I strategin ingår 26 insatser.

För att undvika utestängning från arbetslivet har regeringen satt arbetslinjen⁴⁰ (s.17) till grund för utvecklingen av insatser inom arbets- och välfärdspolitiken. NAV:s centrala utgångspunkter är:

- Arbetsinriktat – insatsen skall inriktas så att arbetssökaren skall få ett arbete
- Individuell behandling – insatserna skall anpassas efter personens förutsättningar och behov
- Tidig och snabb insats – kortast möjliga tid mellan konstaterat behov och sökandet efter insatser som leder till en anställning

39 http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dep/underliggende_etater/arbeids_og_velferdsetaten.html?id=1511

40 Arbetslinjen är en socialpolitisk princip som betonar åtgärder som i första hand försöker ge de arbetslösa sysselsättning istället för understöd i form av kontantstöd.

Jobbstrategin innehåller flera exempel på konkreta insatser, däribland insatsen, som förpliktar privata arbetsgivare och offentliga myndigheter att lämna in aktivitetsrapportering enligt diskriminerings- och tilgjengelighetsloven § 3 (s. 30). En annan konkret insats är användningen av statens myndigheter som modeller för andra samhällsaktörer. Staten har valt ut två myndigheter, Arbejdstilsynet och Statens Pensjonskasse, som modeller för andra arbetsgivare i fråga om rekrytering och anställning av unga med funktionsnedsättning.

Flera insatser i strategin stöder ett långsiktigt helhetsperspektiv antingen som en enskild insats eller i kombination med andra. Traineeprogrammet i statliga verksamheter är ett exempel på hur man skapat ökad uppmärksamhet kring den arbetsinsats som personer med funktionsnedsättning bidrar med. Det har medfört att Regeringen *”legger upp till at trainee-programmet blir en fast ordning och at et nytt program basert på invitasjon till virksomhetene skal starte opp i 2012”* (s.41).

I strategin understryks att samarbetet sker mellan alla parter i arbetslivet och funktionshindringsorganisationerna. Man förväntar sig att det mellan sektorerna skapas en bättre koordinering och samarbete än hittills genom att stärka samarbetet mellan utbildning och arbete och mellan privata och offentliga sektorer. Jobbstrategin påtalar också ett starkt samarbete mellan staten, ”fylkeskommunerna” och kommunerna med målet att barnen och ungdomarna skall slutföra sin skolgång.

2.3.2. Involvering av funktionshindringsorganisationer

Norges två paraplyorganisationer heter Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) och Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner (SAFO). FFO har 71 medlemsorganisationer med sammanlagt 330 000 medlemmar. FFO grundades 1950 och är organiserade i landets 19 fylker/landsting/amt samt i ungefär 100 kommuner⁴¹. SAFOs medlemsorganisationer har samarbetat sedan 1995 och haft ett gemensamt sekretariat sedan 2005 och har tre medlemsorganisationer med ca 27 000 medlemmar. SAFO är organiserat i fyra regioner som innehåller ett antal fylker/landsting/amt samt representeras på kommunal nivå genom sina medlemsorganisationer⁴².

Samarbetets betydelse är väsentligt även för det fortsatta arbetet 2013. Exempelvis har Barne-, likestillings- och inkluderingsdepartementet har ett samarbete med Unge Funksjonshemmede genom att publicera anställningsannonser på organisationens websida: www.jobbresurs.no.

I Norge finns kontaktutvalg och kontaktforum till vissa departement. Sedan länge finns samarbeten mellan funktionshindringsorganisationerna och NAV, Arbets- och välfärdsförvaltningen. NAV ansvarar bland annat för matchning av arbetskraft och arbetstillfällen på arbetsmarknaden, stöd och service för arbetstagare och arbetsgivare. Brukarinflytande finns i organisationens nationella och lokala/kommunala avdelningar och syftet är att de tjänster och den service som förvaltningen levererar ska vara anpassade till brukarnas behov.

2.4.1 Islands funktionshinderpolitiska handlingsplan 2012-2014

Islands politik tar generellt utgångspunkt i respekten för mångfald och rätten till deltagande och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning och från människorättsperspektivet. Personer med funktionsnedsättning uppmärksammas i den situation var och en befinner sig i. Det blir då ett samspel mellan individ och samhälle. På Island definieras tjänsterna för personer med funktionsnedsättning i första hand under *Lov om sosiale tjenester nr. 40/1991*. Om personen är i behov av ytterligare tjänster används *Loven om folk med nedsatt funksjonsevne nr. 59/1992*.

Islands funktionshinderpolitiska handlingsplan publicerades i juni 2012, *”Plan of Action on Affairs of Disabled Persons”* för åren 2012-2014⁴³. Strategin utgår från FN-konventionen och

41 Hemsida: www.ffa.no

42 Hemsida: www.safo.no

43 <http://eng.velferdarraduneyti.is/departments/disabled-persons/>

andra internationella överenskommelser om de mänskliga rättigheterna. För närvarande har Island inte ratificerat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning eller utsett någon oberoende instans, för att främja, skydda och övervaka genomförandet av konventionen.

Strategin utgår från den utveckling som skett inom området för tjänster för personer med funktionsnedsättning, som främjar individuell styrning och bemästring över sitt eget liv. Strategin skall forma en referensram för en bedömning av situationen och för fortsatt planering av funktionshinderområdet samt har en viktig betydelse i att utveckla samverkan mellan stat, kommunsektor, det civila samhället och funktionshindervisorganisationer.

Island har (insats F.1) etablerat en samarbetskommitté med representation från olika departement. Kommittén skall föreslå lagändringar inom sitt verksamhetsområde i linje med konventionen. Huvudansvaret för dessa lagförändringar har Inrikesdepartementet på Island.

Parallellt med strategin pågår en övergripande genomgång av lagstiftningen om sociala tjänster och om lagen för personer med funktionsnedsättning samt om överflyttningen av ansvaret för funktionshinderområdet från statlig central till kommunal nivå.

Målet är att skapa en miljö och sådana attityder som erbjuder ett jämlikt och aktivt deltagande för personer med funktionsnedsättning i samhället. Strategin stöder utvecklingen mot individuell service och möjligheter till ett självständigt liv.

Det överordnade ansvaret för strategin är hos Valfärdsministeriet (Ministry of Welfare) och planen strävar efter att skapa nödvändigt stöd, jämlika levnadsförhållanden och att motverka fattigdom och social exkludering. Strategin understryker att personer med funktionsnedsättning skall vara involverade i planering och beslutsfattning som berör deras egna angelägenheter. Valfärdsministeriets ansvarar också för att röja undan barriärer som förhindrar ett självständigt liv för personer med funktionsnedsättning.

Islands strategi har åtta kategorier (policyområden), med korta förklaringar på innehåll:

- **Tillgänglighet:** universell design, tillgänglighet i skolor och andra byggnader och transport service.
- **Anställning:** privat sektor, stödformer och inkludering i arbetslivet.
- **Socialskydd/ självständigt liv:** personlig assistans, val av tjänster, kontinuitet och säkerhet i tjänsterna, tekniska lösningar, flexibla processer i tjänsterna, egna val av boende, plan för lokala byggnader och husdesign och övergripande tjänster för barn med funktionsnedsättning och deras anhöriga.
- **Hälsa:** primärvård, psykiatrisk omsorg, träning och rehabilitering och regelbundna hälsokontroller.
- **Representation och medvetandegörande:** ökamedvetande bland medborgarna, synlighet i media, information till personal och politiker hos lokala myndigheter, kunskapsökning till professionella inom hälsoomsorgen och till privata och offentliga arbetsgivare.
- **Mänskliga rättigheter:** Samarbetskommitté för ratificering av FN-konventionen, bekämpa fördomar och social exkludering, empowerment och konsultera brukarna och frivilligarbete och obetalda vårdinsatser.
- **Utbildning:** kontinuitet mellan olika utbildningsnivåer, öka variationen på kurser och stödresurser till studeranden med funktionsnedsättning
- **Deltagande:** Inflytande och deltagande av personer med funktionsnedsättning och stödinsatser för föräldrar med funktionsnedsättning.

Kategorierna inleds med en allmän beskrivning av målsättningarna, kategorins innehåll, insatser, ansvarsinstans, tidsram, kostnader och uppföljning. Varje kategori innehåller mellan 3 och 9 insatser, sammanlagt 42 och är beskrivande, handlingsinriktade och konkreta.

Insatserna säkrar att personer med funktionsnedsättning, organisationer eller representanter för personer med funktionsnedsättning delaktighet i politikutformningen och besluts-

fattandet i funktionshinderpolitiska angelägenheter. En bland många insatser, som betonar samarbetet med personer med funktionsnedsättning, är lanseringen av en kampanj till allmänheten om de mänskliga rättigheterna (insats E.1). Ett annat exempel är insatsen om fördomar och social exkludering (F.2.). I insatsen etableras en arbetsgrupp med representation från departement, kommuner, personer med funktionsnedsättning och forskare på området. Arbetsgruppen analyserar befintlig forskning på området och beskriver hur man kan motverka fördomar och social exkludering genom att utveckla lagstiftningen, tillhandahålla service och förändra attityder.

Strategin beskriver en bred variation av aktörer som representerar olika nivåer och olika samarbetspartners, som bär ansvaret för insatserna. Kontinuerligt understryks i insatserna brukarnas medverkan genom organisationer, intressegrupper eller brukarna själva. I insatserna ingår också specifika områden, som t.ex. synligheten för personer med funktionsnedsättning i media, obetalda omsorgsutövare, föräldrar med funktionsnedsättning och våld mot personer med funktionsnedsättning.

2.4.2. Involvering av funktionshindersorganisationer

På Island heter paraplyorganisationerna Öryrkjabandalag Íslands (ÖBI) och Throskahjalp. ÖBI grundades 1961 och har 35 medlemsföreningar⁴⁴. Landsamtökunum Throskahjalp är ett förbund som företräder 22 organisationer för personer med olika typer av kognitiva funktionsnedsättningar⁴⁵.

Islands samarbete inom strategin med funktionshindersorganisationerna är övergripande och knutet till insatserna. I de flesta insatser i strategin garanteras samarbetet med funktionshindersorganisationerna (se avsnitt om samarbete). Strategin har många exempel på funktionshindersorganisationernas olika roller, som arbetsgruppsmedlem, sakkunnig, projektdeltagare och utvecklare av t.ex. kampanjen till det civila samhället och allmänheten (insats E.1 sid 13).

Organisationerna deltar aktivt i processen kring Islands ratificering av FN-konventionen. Bland annat genom utveckling av en ny handlingsplan för området.

2.5.1 Danmark – Handicappolitisk handlingsplan 2013

Danmark har utarbetat en strategi, som skapar gemensamma mål för det funktionshinderpolitiska arbetet, understöda koordineringen och prioriteringen av det funktionshinderpolitiska området. Strategin skapar referensramen till en målinriktad, långsiktig och tvärsektorieell funktionshinderpolitik.

Social- Børne- og Intergeringsministerien är koordinerande *handicapminister* och har det överordnade ansvaret för strategin. Till följd av sektorsansvarprincipen har alla departement ett ansvar för att säkra att deras tjänster är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Strategin är utarbetad av en tvärministeriell arbetsgrupp med representation från de mest centrala ministerierna i förhållande till funktionshindersfrågor. Under arbetets gång involverades *Det Tværministerielle Embedsmandsudvalg om Handicapspørgsmål* där alla ministerierna är representerade.

Samtidigt skall strategin understöda implementeringen av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och därmed också implementera principerna om inkludering, respekt för olikhet, lika möjligheter, tillgänglighet, bemyndigande (myndiggørelse) och självbestämmande för personer med funktionsnedsättning.

Före ratificeringen av FN-konventionen genomförde Danmark en granskning av lagstiftningen. Arbetet ledde till ändringar i vallagstiftningen (artikel 29) och man granskade ytterligare överensstämmelsen med FN-konventionens artiklar om kvinnor med funktionsnedsättning (Artikel 5), om tillgänglighet (Artikel 9) och om utbildning (Artikel 24) och man kunde konstatera att det inte fanns behov för flera förändringar. Konventionen är en del av dansk

44 Hemsida: www.obi.is

45 Hemsida: www.throskahjalp.is

rätt och skall uppmärksammas av alla myndigheter inberäknat regioner och kommuner samt i samband med ny lagstiftning.

Den överordnade målsättningen för handlingsplanen är att öka inkluderingen i samhället och säkra deltagandet i samhällslivet och alla skall uppleva att de kan medverka i samhällslivet oberoende om man är person med funktionsnedsättning eller inte.

Handlingsplanen har följande *visioner*:

1. Regeringen vil arbejde for et samfund med respekt for forskellighed, hvor alle mennesker indgår ligeværdigt som medborgere i samfundets mange fællesskaber.
2. Regeringen vil arbejde for et samfund, som understøtter mennesker med handicap i at opnå øget selvbestemmelse og ansvar for eget liv.
3. Regeringen vil arbejde for et samfund, hvor der er fokus på det enkelte menneskes ressourcer, og hvor mennesker med handicap støttes i at realisere og bidrage med deres fulde potentiale (s.3).

Och grundar sig på fyra handikappolitiska grundprinciper:

Likabehandlingsprincipen, kompensationsprincipen, sektorsansvarsprincipen och solidaritetsprincipen (s.9)⁴⁶

Handlingsplanen har fokus på fem områden, som var för sig utvecklar inkludering och jämställdhet i samhället. Områdena är följande:

1. Medborgarskap och deltagande
2. Utbildning och arbete
3. Innovativa lösningar, ny teknologi och ökad tillgänglighet
4. Sammanhang och kvalitet
5. Mer kunskap och bättre effekt

Insatserna på de olika områdena skall vara baserade på kunskap, ha en (re-)habiliterande syfte och ha effekter på den enskilda medborgaren.⁴⁷

2.5.2 Involvering av funktionshindrsorganisationer

Danske Handicaporganisationer, DH, instiftades 1934 och har 32 medlemsorganisationer. Tillsammans representerar de 320 000 medlemmar.⁴⁸ Danske handicaporganisationer är via lagstiftningen garanterade 50 % av platserna i kommunala råd. Organisationen har lokal representation i nästan samtliga 98 av landets kommuner. Förbundet stödjer de kommunala rådets arbete bland annat genom uppslagsboken och inspirationsskriften "Den gode praksis" som ger tips och råd om hur man kan arbeta med sektors-ansvarsprincipen/människoorättsperspektivet, effektiva sätt att organisera verksamheten, genomföra möten och generellt om att samarbeta. Liknande stöd- och utbildningsprogram för brukarrepresentanter som är aktiva på den lokala nivån finns även andra länders paraplyorganisationer.

Ett annat exempel: I forbindelse med høringsprocessen forud for ratifikationen blev ministerier, organisationer og offentligheden inddraget for at afklare juridiske og finansielle forudsætninger for og konsekvenser af at ratificere FN-konventionen. Interesseorganisationerne var i stand til løbende at overvåge ratifikationsprocessen på Socialministeriets hjem-

46 <http://www.sm.dk/Nyheder/Sider/Vis%20Nyhed.aspx?NewsItem=1040>

47 Anne Baekgaard, Socialministeriet, Danmark

48 Hemsida: www.handicap.dk

meside. Ministeriet har løbende orienteret handicaporganisationerne. Derudover blev der afholdt fire møder med relevante organisationer i Danmark, hvor konventionen og ratifikationsprocessen blev gennemgået og diskuteret⁴⁹.

Handlingsplanen for Danmark påtalar en positiv attitydförändring i samhället och utvecklar detta i tätt samarbete med centrala aktörer på funktionshindersområdet och inleder därför samarbetet med Det Centrale Handicapråd.

2.6.1 Funktionshinderspolitik på Grönland⁵⁰

På Grönland har alla medborgare jämställda rättigheter enligt lag. Grönlands regering Naalakkersuisut har fokus på att förbättra förhållandena för personer med funktionsnedsättning. Grönland har ingen funktionshinderspolitisk strategi men funktionshindersområdet har de senaste åren genomgått förändringar. Landet arbetar också med de utmaningar som är knutet till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Den Grönländske regeringen beslutade 2012 att den danska *Institut for Menneskerettigheder* skall fungera som nationell människorättsinstitut för Grönland. *Naalakkersuisut og Inatsisartut (Landstinget)* har dessutom upprättat *Grønlands Råd for Menneskerettigheder*. Den skall arbeta för att skydda och utveckla mänskliga rättigheter på Grönland i samarbete med institutet. Rådet har 17 medlemmer, som alle har sakkunskap i människorättigheterna på Grönland.

Departementet for Familie og Justitsvæsen ansvarar för funktionshindersområdet. *Landstingsforordning nr. 7 af 3. november 1994 om hjælp til personer med vidtgående handicap, Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 64 af 29. december 2004 om døgninstitutioner m.v. for børn og unge for personer med vidtgående handicap og Selvstyrets bekendtgørelse nr. 19 af 16. december 2010 om hjælp til personer med vidtgående handicap* reglerar funktionshindersområdet.

Landstingsforordningen kom i kraft år 1994 och man har löpande gjort förändringar i den, nu senast 2010, då ansvaret för funktionshindersområdet överflyttades till kommunerna⁵¹.

Målet är att driva igenom en ny fördelning av den offentliga sektorns uppgifter. Ansvaret och finansieringen av funktionshindersområdet övergick från Grönlands Selvstyre till kommunerna. Institutionerna med omsorg dygnet runt för personer med stort stödbehov skulle fortsättningsvis ansvaras av Naalakkersuisut⁵². Funktionshinderspolitikens struktur har förändrats i och med överflyttningen av ansvaret till kommunerna. Insatserna och besluten om insatserna till personer med funktionsnedsättning är närmare personen och ärendenas behandlingstid har reducerats. Om man inte är nöjd med beslutet från kommunen kan man överklaga beslutet den nationella myndigheten, *Sociale Ankenævn*⁵³.

Naalakkersuisuts har värderat att lagstiftningen inom funktionshindersområdet överensstämmer med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I takt med samhällsutvecklingen kan det finnas senare behov av att revidera lagstiftningen för att förbättra rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Ett exempel på en framtida utmaning är jämställdheten mellan stad och landsbygd. Personer med funktionsnedsättning, som bor på landsbygden har samma rättigheter som stadsbefolkningen men inte samma resurser för personer med funktionsnedsättning. Ett annat exempel är att bredda personkretsen i lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning på Grönland så att den motsvarar målgruppen i FN-konventionen.

I och med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fördelas ansvaret till flera områden t.ex. till kultur, utbildning, levnadsförhållanden, familjepolitiken.

49 Anne Baekgaard Socialministeriet i Danmark

50 Sammanställt av Naja Rosing Fleischer, Head of IPIS

51 <http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Familie-og-Justits>

52 Grönlands regering

53 Sociale Ankenævn er landsdækkende, hvor borgerne kan indgive klager vedr. sagsbehandling af deres sager, såfremt de finder, at deres sag ikke er blevet behandlet retfærdigt af sagsbehandlerne i kommunen.

Detta kräver en grundlig genomgång af lagstiftningen på Grönland. Funktionshindersperspektivet uppmärksammas starkare nu även i lagstiftning, som berör planering av byggnader och hälsolagstiftningen. Denna utveckling är nödvändig, eftersom behovet av omsorg till att personen med funktionsnedsättning medför ofta en flyttning till städerna eller till Danmark för att få tillgång till exempelvis fysio/ergoterapi, specialister och tillgängliga bostäder.

Utöver lagstiftningsförändringar igångsätts nya insatser av IPIS⁵⁴ för att underlätta tillvaron för personer med funktionsnedsättning. Exempelvis ger IPIS råd- och vägledning till professionella på området.

2.6.2. Involvering av funktionshindersorganisationer

Grönland har ännu ingen paraplyorganisation men det finns ett antal land-stäckande förbund. Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsut Kattuffiat, KNIPK, är ett landstäckande förbund för personer med olika typer av funktionsnedsättningar⁵⁵. Varje år arrangeras en Handicapuge (handikappvecka) i Nuuk då funktionshindersfrågor diskuteras och uppmärksammas.

2.7.1. Funktionshinderpolitik på Færøerne⁵⁶

Funktionshinderpolitiska initiativ utformas på departementsnivå, förutom områden, som barnomsorg och dagcenterverksamheten för personer med funktionsnedsättning, som är kommunernas ansvarsområde. Den huvudsakliga ansvaret för funktionshindersområdet ligger på centraladministrationen på Färöarna. Funktionshindersområdet har inget uppföljningssystem, men på grund av de små förhållandena finns ett nära samarbete mellan myndigheter och funktionshindersorganisationerna.

Färöarna står inför flera utmaningar i och med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som trädde i kraft på Färöarna år 2009. FN-konventionen har medverkat till att funktionshindersområdet och -frågor, i större grad, kommit på den politiska agendan. FN-konventionen har stärkt insatserna för personer med funktionsnedsättning och den används som ett konkret verktyg på området.

Färöarna har ännu ingen överordnad funktionshinderpolitik eller en funktionshinderspolitisk strategi. Socialministeriet har funktionshinderspolitiska grundprinciper, som är utgångspunkt för utvecklingen av funktionshindersområdet. Grundprinciperna stärker exempelvis det tvärsektorieella samarbetet och skapar samhälls- och politisk debatt på området.

Flera nya initiativ är igång på Färöarna för att förbättra levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning. Ett av fokusområdena är *borgeren i centrum*. Initiativet tar utgångspunkt i att i högre grad påtala medborgerliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning och inte, som tidigare, rättigheter i förhållande till socialförvaltningens system och resurser. Detta har föranlett strukturella förändringar inom socialförvaltningen och bl.a. medfört utvecklingen av den s.k. "én-dörs princip".

Ett annat initiativ är *den gode tilgang*. Initiativets mål är att lösa *gråzonesproblematikken*, som anknyter sig till *social-, sundhed- og undervisningssektorenes tilbud til børn med handicap og deres familier*. Initiativet strävar man till att tydliggöra problematiken genom följa upp tillvaron för två familjer med barn med autism och deras möte med myndigheter samt vilka hinder och utmaningar de mött i processen. Innehållet i initiativet grundar sig på:

- Processen fra observation/iagttagelse af problemet til diagnostisering
- Processen fra diagnostisering til hjælp, støtte og behandling
- Koordinering af tjenesterne

54 Ministry of Family and Legal and Justice Department

55 www.ipis.gl/da/borger/foreninger

56 Sammanställt av Súsanna Nordendal, Fuldmægtig, Socialministeriet

Erfarenheterna kommer sedan att utnyttjas i ett bredare funktionshinderspolitiskt sammanhang.

Ett tredje exempel på FN-konventionens inverkat på insatser är förstärkningen av rättsäkerheten för personer med funktionsnedsättning och av själv- och medbestämmanderätten.

Funktionshindersperspektivet inkluderas in i andra samhällsområden. I slutet av 2012 lancerades för första gången en bostadspolitik på Färöarna. Utgångspunkten för bostadspolitiken är att alla skall bo gott och under trygga förhållanden och ha möjlighet att välja bostad. Bostadspolitiken har gett funktionshindersområdet nya redskap för utvecklingen av boendeformer och ökade möjligheter till bostadslösningar för personer med funktionsnedsättning.

Första januari 2013 trädde en ny lag i kraft, som inkluderar också personer med funktionsnedsättning, om överordnade mål för att flera skall få möjlighet att delta i den färiska arbetsmarknaden. Lagen har gett flera och mer flexibla stödinsatser för personer med funktionsnedsättning så att de kan i större grad få och få behålla en arbetsplats.

2.7.2 Involvering av funktionshindersorganisationer

Den färöiska paraplyorganisationen heter Meginfelag teirra Brekaðu i Føroyum, MBF. MBF har 23 medlemsorganisationer och representerar ca 4000 människor⁵⁷.

Et handicappolitisk råd nedsat af socialministeren, har til formål at rådgive landsstyret, myndigheder og andre, at oplyse samt at være politikskabende i handicappolitiske spørgsmål. Rådet er sammensat af flere myndighedspersoner, samt repræsentanter for kommunerne og handicaporganisationerne.

2.8.1 Funktionshinderpolitik på Åland⁵⁸

Ålands landskapsregering antog ett nytt åtgärdsprogram för funktionshinderspolitiken i juni 2013⁵⁹. Programmet "Ett tillgängligt Åland" har tagits fram utifrån från de målsättningar som presenterades när den nu sittande regeringen tillträdde år 2011:

- Personer med funktionsnedsättning har rätt till ett självständigt och jämlikt liv. Detta förutsätter att arbetsplatser, skolor, bostäder och bostadsområden samt kulturinstitutioner, friluft- och rekreations-anläggningar utformas så att de kan användas av personer med funktionshinder.
- Tillgängligheten förbättras generellt i enlighet med att hinder och problem definieras genom en aktiv dialog mellan landskapsregeringen och de funktionshindrades intresseföreningar. Personer med funktionsnedsättning behöver arbetsträning och meningsfull sysselsättning samt goda levnadsvillkor.
- Landskapsregeringen ser över kommunernas service till funktionshindrade i enlighet med handikappservicelagen och strävar efter att servicenivåerna ska vara likvärdiga⁶⁰.

Arbetet med funktionshinderspolitiken har sin bas i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Utgångspunkten för åtgärdsprogrammet är alla människors lika värde och lika rätt, något som stadgas både i FNs allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och i Finlands grundlag

Åtgärdsprogrammet "Ett tillgängligt Åland" utgör en grund för regeringens funktionshinderspolitik. Social- och miljöavdelningen har fortsättningsvis det övergripande ansvaret men i och med programmets tvärsektoriella karaktär är ambitionen att politikområdet ska hantearas sektorsövergripande. Social- och miljöavdelningen samordnar budgetplanering och uppföljning.

Åtgärdsprogrammet är en del i strukturen för att tydliggöra hur landskapsregeringen

57 Hemsida: www.mbf.fo

58 Sammanställt av Lotta Angergård, Utredare Åland

59 www.regeringen.ax/.composer/upload/socialomiljo/Ett_tillgangligt_Aland_270613.pdf

60 Lantråd Camilla Gunells Regeringsprogram för samarbete, resultat och framtidstro 22.11.2011

önskar bedriva funktionshinderspolitik de kommande tre åren. Tillgänglighet är en nyckel för att förverkliga de målsättningar regeringen har. Därför valde regeringen att sätta fokus på ökad tillgänglighet när åtgärdsprogrammet togs fram. I landskapsregeringens arbete med tillgänglighet ska begreppet ses i tre nära sammankopplade perspektiv:

- Fysisk tillgänglighet
- Kommunikation/information
- Bemötande

Landskapsregeringen har i åtgärdsprogrammet valt att lägga tyngdpunkten på landskapsregeringens egen förvaltning och på det arbete som de sex avdelningarna inom förvaltningen behöver göra för att personer med funktionsnedsättning fullt ut ska kunna tillgodogöra sig sina rättigheter. Förutom den egna förvaltningen medverkar även Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (Ams). Funktionshinderspolitik spänner således över olika sektorer och politikområden.

En ytterligare dimension är relationen mellan självstyrelsen och riket. Behörigheten när det gäller lagstiftning inom området är i vissa delar delad mellan riket (Finland) och Åland. I riket pågår ett arbete för att möjliggöra en ratificering av FN-konventionen. Landskapsregeringen följer arbetet för en ratificering.

Åtgärdsprogrammet togs fram av en grupp med representanter från landskapsregeringens olika avdelningar samt Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (Ams). Handikapprådet i landskapet Åland och Ålands handikappförbund har varit med i arbetet och bistått med både förslag och sakkunskap. Syftet med att samla åtgärder i ett politiskt program var att tydliggöra, både internt och externt, vad som planeras under programperioden.

2.8.2. Involvering av funktionshindersorganisationer

I genomförandet av insatser i åtgärdsprogrammet "Ett tillgängligt Åland" är samverkan och fortsatt dialog med funktionshindersrörelsen en viktig del. Det innebär att aktivt involvera och samråda med representanter. I anslutning till förvaltningen finns Ålands handikappråd som tillsätts av Ålands landskapsregering och enligt reglementet ska:

- verka för att de handikappades intressen tillgodoses genom
- att främja och följa verksamheten på olika områden inom förvaltningen
- att ta initiativ till och göra framställningar samt avge utlåtanden om frågor som är av betydelse för de handikappades levnadsförhållanden och möjligheter att reda sig
- att vara ett rådgivande organ i frågor rörande lagstiftning, utbildning, arbete, trafik-, byggnads-, och övrig miljöplanering i landskapet,
- att uppgöra förslag till ett rullande målprogram för handikappfrågor i landskapet

Ålands handikappförbund, som aktivt deltar i funktionshinderspolitiken på Åland, grundades i slutet av 1988 och har tolv medlems-föreningar med totalt ca 3300 medlemmar⁶¹.

Exempel: I arbetet med att förverkliga landskapets plan *Turismstrategi för Åland 2012-2022* är tillgänglighet ett av de utvalda nätverksområdena. En arbetsgrupp har bildats och arbetar bland annat med att samla information om tillgänglighet hos olika turismanläggningar och sevärigheter, tydligare skyltning och kartor. Gruppen leds av Ålands handikappförbunds verksamhetsledare och har representanter från olika sektorer i samhället. En ökad tillgänglighet är en vinst både för ålänningen som vill ta del av natur- och kulturutbudet på hemmaplan och för inresande turister.

61 Hemsida: www.handicampen.ax

3. Genomförande av strategier i Norden

De nordiska länderna har under de senaste åren genom de funktionshinderspolitiska satsningarna implementerat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning med jämlikhet, deltagande och icke-diskriminering som mål för alla livsområden.

Implementeringen av funktionshinderpolitiska mål kräver olika praktiska lösningar och tillvägagångssätt. Politiken omsätts i handling genom de insatser som finns redovisade i strategierna. Genomförandet av insatserna är en central del av implementeringen av FN-konventionens artiklar.

I de nordiska strategierna har sex olika tillvägagångssätt identifierats. Naturligtvis finns det vissa överlappningar mellan de olika insatserna och tillvägagångssätten, vilket dock inte hindrat en tydlig kategorisering. Tillvägagångssätten för genomförandet presenteras i avsnitten nedan med tillhörande exempel ifrån de funktionshinderspolitiska strategierna.

3.1 FORSKNINGENS ANVÄNDNING I GENOMFÖRANDET

Alla nordiska länder påtalar forskningens betydelse under planeringen, genomförandet och uppföljningen av funktionshinderpolitiken, som en kunskapsökande del i arbetet. Det finns ett behov av att stärka den evidensbaserade kunskapen om sambandet mellan mål, insats och effekt och hitta orsakssamband mellan politik och satsningar. Nedan presenteras några exempel på det.

På uppdrag av den svenska regeringen gav Statens folkhälsoinstitut ut rapporten "Onödig ohälsa – hälsoläget för personer med funktionsnedsättning"⁶² (s.35 i strategin). Folkhälsoinstitutet bedömer att den sämre hälsan hos personer med funktionsnedsättning beror på hinder (sämre ekonomi, social isolering, lägre utbildning, lägre fysisk aktivitet m.fl.) att nå jämlikhet och delaktighet, inte i första hand på grund av själva funktionsnedsättningen. Forskningsresultatet har påverkat innehållet i insatserna genom ökad uppmärksamhet för personer med funktionsnedsättning utifrån folkhälsoperspektivet. Man kan konstatera att statistiken nu fem år senare visar på samma höga andel av personer med dålig hälsa jämfört med övrig befolkning.

Finland påpekar att "*bristen på statistiska uppgifter försvagar möjligheterna för planerings- och beslutsfattningssystemet hos de olika förvaltningsområdena att komma åt de missförhållanden, som gäller delaktighet och jämlikhet*" (s.146 – 147 VAMPO). Finland efterlyser mer forskning med fokus på funktionshinderspolitik och ett ökat antal *forskare med funktionsnedsättning* samt inleder ett forskningsprogram inom funktionshinderområdet (insats 111, VAMPO). Finland har instiftat 2013 vid Helsingfors Universitet den första professuren i för funktionshinderområdet med funktionshindersorganisationernas stöd.

I jobbstrategin betonas att "*I utprövning av nye virkemedel vil vi bruke erfaringer fra det man har gjort tidligere; erfaringer fra andre lande og tilgjengelig forskning om vilke tiltak og ordninger som virker for å få flere i arbeid*" (s.11).

Ett annat exempel på forskningens betydelse i politiken är Barne-, likestillings- och inkluderingsdepartementets (BLD) genomförande av en "*samfunnsøkonomisk analyse av kostnadene og gevinstene*⁶³ ved å få øke sysselsettingsgraden blant personer med nedsatt funksjonsevne" (4j s.43).

Island lanserar forskning om bemötande och förbättringsinsatser i samband med speciella problem, som t.ex. psykisk ohälsa kombinerat med funktionsnedsättning (D.4.). Vid Islands Universitet har man instiftat en femårig forskningstjänst om funktionshindersvetenskap.

62 Ylva Arnhof

63 Afi rapport 5/2012

Ett centralt tema för Danmarks funktionshinderspolitiska handlingsplan är *mere kunskap og bedre effekt*. Ett exempel på det är att Social-, Børne- og Integrationsministeriet tillsätter en antidiskrimineringsenhet och undersöker omfånget och karaktären av diskriminering av personer med funktionsnedsättning.

Regeringen och KL⁶⁴ i Danmark har ett avtal om inkludering i skolan och i denna process ingår en undersökning i 12 kommuner under perioden 2013-2015. Undersökningen dokumenterar kunskapsresultat och trivsel samt har fokus på kompetensutveckling, framgångsfaktorer och styrningsmodeller samt uppbackning av inkludering (s.22 i handlingsplanen).

3.2 SAMARBETE

Eftersom sektorsansvarsprincipen och tvärasektoriellt arbete har en central ställning i strategierna blir samarbetet ett sätt att utveckla och skapa förutsättningar för jämlikhet, delaktighet och för icke-diskriminering.

I Sverige har man i samband med arbetsmarknadspolitiken valt att se samverkan som ett medel istället för ett mål. Handisam har sedan flera år tillbaka ett nätverk kring arbetsmarknaden som kallas "Öppet arbetsliv". I nätverket ingår: Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Försäkringskassan, Handisam, Hjälpmedelsinstitutet, Skolverket, Socialstyrelsen, Svenska ESF-rådet samt Sveriges Kommuner och Landsting. Syftet med nätverket är att samla, och dela, kreativa lösningar som öppnar ett arbetsliv för alla, oavsett funktionsförmåga. Nätverket har i detta sammanhang varit ett viktigt forum för att identifiera varandras uppdrag och utbyta erfarenheter kring dessa.

Ett exempel på samarbete mellan privat och offentlig sektor är det svenska initiativet: "*regeringens pågående samtal med arbetsmarknadsparter och näringslivet* och initiativet till särskilda samtal med ledande företrädare för företag i syfte att identifiera vad företagen kan göra för att flera för att flera personer med funktionsnedsättning ska kunna få arbete eller praktik" (s.16).

Samarbete används på många olika sätt. Den norska Jobbstrategin har insatser som ökar tvärfackligt samarbete både över förvaltningsgränserna, och mellan olika livsområden såsom utbildning, arbete och hälsoomsorg. NY GIV, som omnämns i jobbstrategin är ett treårigt projekt, som har som mål att etablera ett hållbart samarbete mellan olika nivåer, nämligen mellan stat, fylkeskommuner och kommuner (s.39).

På Island ligger huvudansvaret för strategins genomförande hos fyra departement inom förvaltningsområdena: välfärd, miljö, utbildning och inrikesfrågor samt hos kommunsektorn. Ett antal insatser ansvarar direktorat, regionala service-myndigheter, hälsovårdcentraler och kompetenscenter med flera. Utmärkande är tydligheten i brukarnas och brukarorganisationers (intressegruppernas) medverkan i insatserna. Insatserna i Islands handlingsplan är i stort sätt uppbyggda på samarbete. Insatserna baserar sig på samarbete mellan ministerier, regionala och lokala service myndigheter, privata sektorn och brukarorganisationerna samt andra aktuella instanser, beroende på insatsens innehåll och avsikt. Ett omfattande samarbete pågår för att implementera funktionshinderspolitiken och för att utnyttja de bästa färdigheterna och erfarenheterna (s.2) i arbetet.

I den funktionshinderspolitiska handlingsplanen i Danmark har *Ministeren for sundhed og forebyggelse* i sitt *likebehandlingsarbejde* inviterat alla intresserade att bli *lighedssambassadører*⁶⁵, som uppmanas till att förverkliga självvalda tre konkreta insatser för att stöda jämställdhet (s.14).

I Danmark inleds ett samarbete om implementering av den s.k. *frivillighedscharteret* har inletts mellan frivillige och den offentliga sektorn samt funktionshindersorganisationerna. Tanken är att samarbetet utmynnar i att offentliga sektorn skapar ramarna för den enskildes eller gemensamma engagemang för aktiviteter på funktionshindersområdet (s.14).

Koordineringsarbetets betydelse från en nivå till en annan och från en sektor till en annan är väsentligt i ett samarbete och betonas i de nordiska strategierna.

64 www.kl.dk/Born-og-unge/Kommuner-og-skoler-er-godt-i-gang-med-inklusion-id132968/

65 www.lighedssambassadoer.dk

3.3 ÖKADE RESURSER, FÖRSÖKSVERKSAMHET OCH NATIONELLA INITIATIV

För att uppnå en jämlik ställning i samhället har funktionshinderspolitiska insatser i strategierna inneburit ökade resurser och nationella initiativ för en bättre koordinering och för att stöda kontinuiteten i politiken.

Regeringen i Sverige har gett Arbetsförmedlingen och Arbetsmiljöverket uppdraget att bedriva försöksverksamhet för att i ökad utsträckning uppmärksamma betydelsen av psykosociala arbetsmiljöfaktorer. "Coacher över tröskeln" är ett stöd till arbetsgivare och arbetstagare under introduktionstiden på arbetsplatsen, för personer med tidigare eller pågående psykiska problem.

Regeringen har startat ett praktikantprogram, som bedrivs av Arbetsförmedlingen och samtliga statliga myndigheter skall ta ett ansvar i att ta emot personer med funktionsnedsättning. Detta grundar sig på att den mest effektiva metoden för att få ut personer på arbetsmarknaden är att skapa personliga möten.

Programmet "Fungerande hälsovårdscentraler" genomförs i Finland och tillgången till specialkompetens inom primärvårdens tjänster säkerställs (insats 81) för personer med funktionsnedsättning.

Förbättring av tillgången till skolgångsbiträden för studeranden på gymnasienivå (insats 61) är ett annat exempel på ökade personalresurser.

Särskilt påtagligt syns de ökade personalinsatserna i Norges jobbstrategi, som presenteras som ett exempel, enligt följande:

Sammanställning nr.4 Nya och förstärkta personalinsatser i jobbstrategin i Norge

Personalresurs	Uppgift	Mål
Ny mentorordning (insats=2b)	Att ge sakkunnigt, socialt och praktiskt stöd samt vägledning för att öka möjligheterna att stanna på arbetet.	Stödpersonen är en medelev/medstudent eller arbetskollega. Regeringen förslår en förstärkning och förnyelse av mentorordningen.
Brukarstyrd personlig assistans BPA (insats=2e)	BPA riktar sig till personer med omfattande funktionsnedsättning. Brukaren är oftast arbetsledare och beslutar om uppgifterna.	Regeringen planerar att tillrättalägga BPA-insatsen så att den kan byggas ut av kommunerna.
Funksjonsassistanse ordningen i arbeidslivet (2f)	Funksjonsassistanse ordningen omfattar personer med omfattande fysisk funktionsnedsättning och bistår med praktisk hjälp i arbetsvardagen.	Regeringen vill stärka med funksjonsassistanse i arbeidslivet.
Prosjektledare- eller koordinatore anstalls till Arbeid- og velferdsetaten (4e)	Prosjektledare skall koordinera metod och kompetensutvecklingen, stabilisera, förankra och följa upp jobbstrategin	Regeringen föreslår att det anställs egna projektledare för att genomföra jobbstrategin i fylkena.
Arbeidslivscoacher, nya anstillinger inom Arbeid- og velferdsetaten (4f)	Arbeidslivscoachers oppgift er att stödja arbeidsgivere som har arbeidstagarer med funksjonsnedsättning og forhindre utstøtning og "fracfall fra arbeidslivet"	Regeringen föreslår i förbindelse med jobbstrategin att "opprette en ordning med arbeidslivscoacher i hvert fylke". Coacherna blir anknutna till arbeidslivscentrene i fylkena.

Inom Islands strategi garanteras personer med funktionsnedsättning och särskilda behov inom hälsoomsorgen möjligheten till hälsokontroller åtminstone en gång per år hos en allmänläkare.

I Danmark etableras en tvärministeriell arbetsgrupp för att kartlägga nationellt vuxenutbildningsområdet (vuxen- och efteruddannelseområdet) i relation till inkludering av personer med funktionsnedsättning (s.27).

3.4 LAGSTIFTNING, ANVISNINGAR OCH REGLER

I enlighet med FN- konventionens Artikel 4 vidtar de nordiska länderna *”alla ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder, administrativa och andra åtgärder för att uppfylla rättigheter som erkänns i denna konvention, att vidta alla åtgärder, däribland lagstiftning, för att modifiera eller avskaffa gällande lagar, bestämmelser, sedvänjor och bruk som är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättning”*.

Lagstiftning är ett kraftfullt tillvägagångssätt, men i sin förlängning filtreras den, av alla de som har ansvar för tolkningen av lagen och de som har ansvar för genomförandet i vardagliga situationer.

Ett exempel från Sverige på stöd till tillämpningen och underlättandet av lagen är tillsättandet av kommittén Ny PBL- på rätt sätt. Kommittén skall organisera, samordna, koordinera och genomföra utbildnings – och kompetensinsatser om den nya plan- och bygglagen gentemot kommuner, länsstyrelser och andra statliga myndigheter.

VAMPO i Finland har, jämfört med de andra strategierna i rapporten, sitt tyngdpunktsområde på förändringar eller förnyelse av lagstiftning, regelverk och anvisningar. I 32 av 122 insatser bearbetas lagstiftning, regelverk och anvisningar inriktade direkt på att stärka inkluderingen.

Island har genomfört och fortsätter arbetet med förnyelse och förändring av lagstiftningen för att säkra jämställd levnadsstandard och medborgarskap för personer med funktionsnedsättning. Ett övergripande arbete inom lagstiftning, anknyts till regionala ombudsmän (8), som skall tillvarata rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I lagstiftningsarbetet ingår förnyelse av lagstiftning om bruk av tvång mot personer med funktionsnedsättning, lagstiftning om kommuners och andra aktörers realisering av tjänster och om ministeriets tillsynsansvar för lagarnas genomförande i enlighet med lagens målsättning.

Reform om förtidspension och flexjobb trädde i kraft i Danmark den 1. Januari 2013. Reformen betyder att de mest utsatta medborgarna får en helt ny insats och stöd att komma vidare i livet. Kärnan i den nya insatsen är kommunernas rehabiliteringsteam, som alla kommuner skall tillsätta (s.31). Reformen riktar sig till personer under 40 år. Flexjobb betyder att arbetsgivarna har enbart utgifter för det jobb som har utförts. Förväntningen är att många fler personer med funktionsnedsättning skall få komma i jobb.

3.5 KUNSKAPSINSAMLING OCH KUNSKAPS- OCH INFORMATIONSSPRIDNING

Kunskapsinsamling och -spridning har en uppgift i, att söka mer kunskap om levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning och beskriva hur man bäst kan åtgärda missförhållanden och brister.

Informationsspridning med avsikt att öka medvetenheten om personer med funktionsnedsättning och målet att förändra attityder, är en viktig del i insatserna i de nordiska ländernas strategier.

Sveriges strategi ingår genomgående kunskapsinsamling och informationsspridning i regeringens uppdrag till olika myndigheter, i strävan att anpassa informationen och göra den tillgänglig samt i olika utbildningssammanhang.

Kunskapsbanker blir allt vanligare verktyg för informationsspridning och attitydpåverkan. I Sverige har Handisam fått i uppdrag av regeringen att göra en *sammanställning om effektiva metoder att arbeta med attitydförändringar inom arbetsmarknaden och skapa en kunskapsbank till arbetsgivare, fackliga representanter, chefer med personalansvar*.

I Finland ingår kunskapsinsamling och -spridning i flera insatser och man förbättra kunskaperna om handikappolitiska frågor hos bl.a. arbets- och näringsministeriets arbetstagare genom utbildning, information och påverkan (insats 72). Ett annat exempel är att Polishögskolans läroplan i Finland justeras i enlighet med jämlikhetsplanering och i lokalpolisens utbildningsevent betonas identifieringen av diskriminering (insats 108).

Ett exempel är den finska och finlandssvenska "Handboken om handikappservice"⁶⁶, som är avsedd för yrkesfolk inom branschen som ett stöd i arbetet inom funktionsnedsättning och beslutsfattande. Handboken kan även användas av brukarna själva. Avsikten med den elektroniska handboken är att öka likvärdigheten nationellt, att förbättra kvaliteten på tjänsterna och att främja ett nytt handikappolitiskt tänkande, med målet att stärka medborgarnas självbestämmanderätt och möjligheter till deltagande⁶⁷. Handboken är på finska, svenska och engelska och uppföljs kontinuerligt upp av THL. (Åtgärd 1, VAMPO (s.15). Och kan därför användas också av alla nordiska länder.

En central del med anknytning till kunskapsinsamling och -spridning i jobbstategin i Norge är avsnittet om insatserna för att reducera informations- och attitydbarriären (s.40-43). Ett annat exempel är NOVAs genomgång av utvalda länders modeller hur man bistår och kan öka sysselsättningen för personer med funktionsnedsättning (s.21)⁶⁸.

I Islands handlingsplan ingår flera exempel inom insatsområdet "Image and awareness-raising". Ett exempel är utbildning av anställda inom hälso- och sjukvård. Utbildningen innehåller ideologiska aspekter, rätten till ett självständigt liv och information om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Den danska handlingsplanen beskriver, som ett av sina överordnade mål att öka kunskapen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i samhället. Socialstyrelsen i Danmark har utvecklat en ungdomsutbildning om rättigheter och hur de själva kan använda rättigheterna som ett verktyg för att kunna bli mer aktiva i samhället.

Danmark skapade i ett tidigare skede en inspirationsbank⁶⁹ om goda exempel av redan anställda personer med funktionsnedsättning. Ansvaret för kunskapsbanken låg hos Beskæftigelsesministeriet och Det Nationale Netvaerk af Virksamhedsledare (DNN). Social- Børne- og Integrationsministeriet i Danmark startar ett projekt om intensivt stöd till familjer just efter att barnet med funktionsnedsättning är fött (s.37). Ett annat projekt riktar sig till personer med utvecklingsstörning i boende och stöda personerna i att ta ansvar för sitt liv och leva på egna premisser (s.38).

3.6 STÖDINSATSER

Inom funktionshinderspolitiken är det angeläget att etablera olika bidrag och stödinsatser för att förbättra möjligheterna till deltagande och jämlikhet inom olika livsområden. Bidrag riktade till arbetsgivare och arbetstagare inom arbetsinkluderingen är ett väletablerat och ofta använt tillvägagångssätt för att stödja inkludering på arbetsmarknaden⁷⁰. I funktionshinderspolitiken används och utvecklas olika bidrag på olika livsområden med avsikt att minska ojämlikheten för personer med funktionsnedsättning. Några exempel på bidrag från strategierna i Norden inom olika livsområden presenteras nedan.

I den svenska strategin har regeringen gett Statskontoret i uppdrag att kartlägga befintliga former av subventionerad anställning. Enligt Statskontorets kartläggning⁷¹ är de subventionerade anställningar följande: lönebidrag, offentligt skyddat arbete, utvecklingsanställning, trygghetsanställning och skyddat arbete vid Samhall samt särskilt anställningsstöd och nystartjobb. För mer exakt definition och information om de subventionerade anställningarna se länk nr 71.

66 www.sosiaaliportti.fi/sv-FI/handbok-for-handikappservice/

67 www.sosiaaliportti.fi/sv-FI/handbok-for-handikappservice/

68 www.nova.no/asset/4739/1/4739_1.pdf

69 www.joboghandicap.dk/

70 www.nordicwelfare.org/Publications/Et-arbeidsmarked-for-alle/

71 www.statskontoret.se/publikationer/2011/subventionerade-anstallningar-en-kartlaggning/

Ett annat exempel i den svenska strategin är kommunernas ansvar att erbjuda föräldrar till personer med funktionsnedsättning anhörigstöd och försäkringskassan ansvarar för assistansersättning, bilstöd, handikappersättning, vårdbidrag samt socialförsäkring (s.33). Strategin förutsätter också att statens stöd till idrotten ger möjligheter för deltagande till personer med funktionsnedsättning.

Inom Finlands funktionshinderspoltiska strategi är den sociala tryggheten ett centralt område, som fungerar som en garanti i synnerhet för personer med stora stödbehov. *Målet är att den ekonomiska ställningen skall förbättras för personer som stått utanför arbetslivet hela sitt liv och för andra som är i en svag ekonomisk ställning (insats 91, s.123).* Avsikten är att den sociala tryggheten och bidrag som ingår i den, är ett sekundärt (lönearbete i första hand) sätt att förebygga utslagning. Justeringar av bidrag, utveckling av nya kriterier och förändringar inom lagstiftning om rättigheter till bidrag pågår inom olika ministerier i Finland.

Både Island och Finland har inskrivet i strategierna kampen mot fattigdom och social marginalisering. Finland kommer att ta speciell fokus på socioekonomiska aspekter år 2014. För att minska fattigdom och öka ekonomisk självständighet på Island ökas olika stödåtgärder, inte enbart ekonomiska, för personer med funktionsnedsättning. Målet för myndigheterna är att 85 % av personerna med funktionsnedsättning är i utbildning, aktiviteter eller har ett arbete i slutet på 2014.

I Norge är tillretteleggingstilskudd⁷²en av de mest använda och efterfrågade insatserna inom IA-avtalet och understöds av brukarorganisationerna (2a). Arbetsgivaren får stöd för kostnader på hjälpmedel eller annan anpassning av arbetsplatsen. De goda erfarenheterna av tillretteleggingstilskudd medför en fortsatt insats för år 2013. Under Jobstrategiperioden utförs nya försök med bidragen. I Hordaland, Oslo, Vest-Agder och Östland pågår ett försök med *lønnskudd* till arbetsgivaren, som anställer unga med funktionsnedsättning och arbetsgivaren får då ersättning med 40 % av lönekostnaderna. Försöket startade 2013 och ska pågå i fem år (Arbeidsdepartementet Jobbstrategi 2013).

---

72 <https://www.nav.no/Arbeid/Oppf%C3%B8lging+av+sykmeldte/Tilretteleggingstilskudd>

4. Uppföljning av strategierna

Uppföljning av funktionshinderpolitiken i Norden har fått en central plats i strategierna, som en kontinuerlig och noggrann genomgång av vad insatserna haft för effekter. Utgångspunkten i de nordiska strategierna är att målen skall vara konkreta och mätbara.

Målen förutsätts vara tydliga så att aktörerna, som blivit alltför, förstår innebörden i dem och att resultaten kan tolkas på samma sätt. Målen bör också skapa helheter, fungera parallellt och stärka utvecklingen. I ett genomförande med aktörer, metoder, resurser, lagstiftning, kunskapsinsamling och – spridning, forskning och samarbete krävs en systematisk uppföljning för att kunna utvärdera effekterna och resultaten av insatserna. Beskrivningen av förändringen kan underlättas av användningen av indikatorer och ett utgångsläge för att kunna utföra en jämförelse med den tidigare situationen.

De olika nordiska länderna har olika system för uppföljningen. Den beskrivs i kapitlet landsvis utifrån strategierna.

4.1 SVERIGE, EN SAMMANHÅLLEN STRUKTUR FÖR UPPFÖLJNING

En central del av den svenska strategin är uppföljningen. Strategin presenterar en sammanhållen struktur, som Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, ansvarar för. Ansvaret täcker både uppföljningen av strategins mål och insatser och utvecklingen av ett system, som analyserar utvecklingen.

Syftet för uppföljningen är

- att följa genomslaget av funktionshinderpolitiken
- att öka kunskapen om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning
- att följa insatserna i strategin
- att det ska resultera i en samlad utvärdering
- att vara ett underlag för kommande strategiperioder (s.6)

Sveriges uppföljning utgår ifrån att följa upp de nationella målen i funktionshinderspolitiken och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning enligt en särskild uppföljningsinstruktion. Handisam samlar in uppföljningsrapporterna från de strategiska myndigheterna (årligen den 15 mars) och sammanställer en lägesrapport till Regeringen. Lägesrapporterna blir ett underlag för en samlad utvärdering och analys för hela strategiperioden och presenteras den 30 juni 2016. Regeringen redovisar våren 2017 en slutlig rapport.

Handisam har *”i den nya uppföljningsstrukturen en central roll i att följa, analysera och presentera resultat av genomförandet av funktionshinderpolitiken och levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning ”* (s.10).

Handisam ansvarar för den funktionshinderpolitiska uppföljningen i samverkan med de strategiska myndigheterna och Statistiska centralbyrån samtidigt som Handisam är ett stöd för involverade aktörer. Därför förutsätts av Handisams verksamhet, att vara kunskapsintensiv och ta del i både nationella och internationella forskningsnätverk. Under strategiperioden bildas inom Handisam ett kunskapsråd.

Uppföljningen utgår från det s.k. nollvärdet. Den första uppföljningen beskriver förändringen i genomförda insatser från nuläget till nästa år, har man infört det s.k. ”nollvärdet” eller ”utgångsläget”. I uppföljningen lyfts speciellt upp betydelsen av utvecklingen inom området barn och unga med funktionsnedsättning. En skild uppföljning berör personer med psykisk ohälsa.

Den andra helheten i uppföljningen är kontinuerlig uppföljning om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Statistiska Centralbyrån ansvarar för uppföljningen i samarbete med Handisam. Från andra områden samlas in indikatorer och data. Resultaten presenteras på Handisams hemsida.

Utöver den samordnade systematiska uppföljningen finns ett antal uppföljnings-uppdrag inom olika policyområden. Statskontoret har fått i uppdrag av regeringen att följa upp och analysera hur vården och det sociala stödet till personer med funktionsnedsättning med psykisk ohälsa har utvecklats. Uppföljningen blir ett underlag för kommande satsningar.

Statens Folkhälsoinstitut följer kontinuerligt upp hälsans bestämningfaktorer med hänseende på personer med funktionsnedsättning. Folkhälsopolitikens mål-områden har belysts genom funktionshinderperspektivet.

Uppföljningen blir Regeringens årliga redovisning i samband med budget-propositionen och en rapportering om FN-konventionens genomförande. Rapporten kallas "Hur är läget?" Handisam har utgivit två rapporter åren 2012 och 2013⁷³.

4.2 FINLAND, UPPFÖLJNING AV ÅTGÄRDER OCH ÅTGÄRDSHELHETER

VAMPO förutsätter åtgärdernas effektiva genomförande och uppföljning. Social- och hälsovårdsministeriet fungerar som Finlands funktionshinderpolitiska programs ansvars- och koordineringsdepartement.

Finlands handikappolitiska strategi är en del av verkställandet av FN-konventionen (s.167) och den samlade uppföljningen bidrar till rapporten om FN-konventionens implementering.

Strategin innehåller konkreta insatser, insatser som kräver samarbete mellan förvaltningsområdena och insatser, som pågår hela programperioden. Detta medför ett behov av olika typer av uppföljningar.

Konkreta insatser följs upp med enkel uppföljning medan andra kräver insamling av data om kostnader och fakta. Uppföljningen av insatserna i strategin åligger respektive departement och det samordnande ansvaret hos Social- och hälsovårdsministeriet för uppföljningen under åren 2012-2015, Institutet för hälsa och välfärd (THL) och Riksomfattande Handikapprådet (VANE). Tidtabell och gemensamma överenskommelser om uppföljningen utförs under strategiperioden (VAMPO 4.2.1. sid 165).

För långsiktig uppföljning av funktionshinderpolitiken utarbetas indikatorer och tillförlitliga mätare, som omnämns vid ett antal insatser.

För nationell uppföljning förväntas att ett utvecklingsarbete genomförs och att metoder, utfrågningar och barometrar, som redan är i användning tillförs till uppföljningen.

Den samordnade uppföljningen grundar sig på fem åtgärds punkter enligt följande:

- Att bereda och sätta författningsändringar i kraft som förutsätts för FN-konventionens ratificering
- Att förbättra den socioekonomiska ställningen och förebygga fattigdom
- Att säkerställa tillgången till specialtjänster, stödåtgärder och kvaliteten
- Att åstadkomma en omfattande förbättring i tillgängligheten och
- Att stärka funktionshinderforskningen ställning, förbättra kunskapsbasen och utveckla metoder att stödja genomförandet och uppföljningen

THL i samarbete med VANE har gett ut den första uppföljningsrapporten. THL har med en enkät samlat information från nio departement om genomförda insatser. Insatserna har kategoriserats enligt utförda åtgärder och icke utförda insatser samt en beskrivning av nuläget. I det här skedet förutsätts inte någon utvärdering eller analys om implementeringens kvalitet eller om insatsernas effekter på livssituation för personer med funktionsnedsättning. Uppfölj-

ningen ger information om insatsernas nuvarande läge och om det fortsatta arbetet. Rapporten är sammanställd av Juha-Pekka Konttinen, THL⁷⁴.

4.3 NORGE, TUDELAD UPPFÖLJNING

I och med jobbstrategin lägger regeringen fram en överordnad strategiplan och förslag på konkreta insatser för år 2012 för att fler unga med funktions-nedsättning skall få ett arbete. Strategin fokuserar på resultat och följer upp utvecklingen kontinuerligt.

Uppföljningen består av två delar och genomförandet systematiskt. Den första uppföljningen utförs av Arbets- och velferdsdirektoratet, som rapporterar kontinuerligt om uppnådda resultat och den andra är en extern utvärdering om genomförandet och resultaten (4j s.43 evalueringen är färdig i december 2013).

I jobbstrategin genomförs också enskilda evalueringar såsom evalueringen om funktions-assistansordningen. Helhetsresultat av uppföljningen i Norge publiceras i december 2013.

Fornyings- administrasjons- og kirkedepartementet (FAD) har ansvaret för överordnad arbetsgivarpolitik i staten. *Regjeringen er opptatt av en målrettet oppfølging av IA-avtalen innenfor egne ansvarsområden (insats 1c, s.31)*. FAD har ansvaret för uppföljningen av IA-avtalen. För närvarande pågår ett arbete som uppmanar all statlig verksamhet att rekrytera unga med funktionsnedsättning. Insatsen är av karaktären informations- och attitydpåverkande arbete, vilket föranlett att FAD alltid inkluderar temat på möten, kurser och konferenser under 2012 och 2013. Resultaten kommer att följas upp och beskrivas först i ett senare skede.

4.4 ISLAND, ETT OMFATTANDE SAMARBETE

Island har i sin strategi skapat ett omfattande samarbete mellan Velfärds-departementet, som har det övergripande ansvaret, andra departement, kommuner och andra parter som involveras i strategin. I detta samarbete ligger uppföljningen av insatserna inom de åtta policyområden. Velfärdsministeriet har ansvaret för att samla information om insatsernas genomförande och följa upp resultaten fram till 2014.

Uppföljningens utgångspunkter är lagstiftning, funktionshinderpolitikens mål och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Strategin påtalar övervakningen av de kommunala tjänsterna i samband med uppföljningen, med jämlikhet och de mänskliga rättigheterna, som grund.

4.5 DANMARK – UPPFÖLJNING AV NY HANDLINGSPLAN

Den danska handlingsplanen har ett generellt fokus på effekt och på metoduppföljning. Avsnittet i handlingsplanen om "Mere viden og bedre effekt" beskriver detta på följande sätt:

Vi har ett stort interesse i at måle effekten af det, vi gør. Derfor vil regeringen via systematisk dataindsamling følge udviklingen af udvalgte centrale indikatorer på handicapområdet (Handicappolitisk handlingsplan s.36).

Den kontinuerliga insamlingen och uppföljningen av effekterna stöder inte enbart regeringens överordnade målsättning att skapa reell inkludering för personer med funktionsnedsättning, utan också bidrar till fortsatt implementering av FN-konventionen.

Dokumentation och uppföljning över inkluderingen sker kontinuerligt på tre centrala områden:

- Utbildning
- Arbete
- Medborgarskap

74 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-955-8> (på finska)

Danmark lanserar en *mangfoldighetsbarometer* (*Handicappolitisk handlingsplan s. 36*). Barometern följer upp ovannämnda tre områden och skapar en överblick över utvecklingen med indikatorer. Avsikten är att följa upp regeringens överordnade målsättning om inkludering.

Handlingsplanen påtalar vikten av att öka välbeskrivna metoder med effekt och utarbeta evidensbaserade metoder, öka systematiken och dokumentationen om effekterna. Avsikten med uppföljningen är bl.a. att de kommande åren kunna genomföra förebyggande verksamhet inom funktionshindersområdet.

Regeringen har satt igång en analys av möjligheterna att etablera en databank på socialområdet. I den ingår uppgifter om vem som är mottagaren, vilka insatser genomförs, när och till vilket pris. Syftet är att informationen kopplas mer systematiskt till data om insatsernas effekter.

5. Funktionshinderspolitiken ur företrädande organisationers perspektiv

Politik som berör personer med funktionsnedsättningar ska utformas i samverkan med brukarna och deras företrädare. Samråd av detta slag finns sedan länge i de nordiska länderna men med FN-konventionen förtydligas detta åtagande.

I FN-konventionens fjärde kapitel finns konventionsstaternas allmänna åtaganden. Den tredje punkten i artikeln beskriver staternas åtagande att samråda och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem. Detta skall beaktas när man utformar och genomför lagstiftning och riktlinjer för att genomföra konventionen och i andra beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning. Punkten 3 i konventionens 33:e artikel understryker även att det civila samhället och särskilt de organisationer som representerar personer med funktionsnedsättning, ska involveras i implementeringen och medverka i övervakningen av konventionens genomförande.

De nordiska länderna har i grunden liknande system för involvering av personer med funktionsnedsättning och företrädande organisationer i de processer och verksamheter som berör dem. I praktiken ser medverkan lite olika ut och i kommande kapitel beskrivs organisationernas roll i utformning, genomförande och uppföljning av funktionshinderrelaterad politik med fokus på konventionens innehåll och mål.

Materialet till denna text baseras på anteckningar från möten med företrädare för samtliga paraplyorganisationer i de nordiska länderna inklusive självstyrande områden. Intervjuer har också gjorts med ett antal nationella funktionshinderspecifika förbund som bedriver nordiskt samarbete. En lista på personer som deltagit vid mötena finns i slutet av rapporten. Samma dagordning har använts vid dessa möten men formen har varit mer som ett samtal utifrån den nationella kontexten än en formell intervju⁷⁵. Åsikter, synpunkter och information som presenteras i kapitlet är funktionshinderorganisationernas perspektiv.

NVC har tidigare gjort en kartläggning av den nordiska funktionshinderrörelsen. Kartläggningen finns i inspirationshäftet Fokus på handikappolitik i Norden. I jämförelsen med NVC:s tidigare kartläggning har denna text tydligare fokus på FN-konventionen och särskilt artikel 4.3 och 33.3.

Funktionshindersorganisationernas roll som partners till andra viktiga aktörer för att utforma, genomföra och övervaka funktionshinderspolitiken, beskrivs explicit i ländernas strategier. En viktig förutsättning för att organisationerna ska fylla sin funktion är deras ekonomi. Verksamheten på nationell nivå, för förbunden som består av medlemsföreningar, ser olika ut i länderna. I Sverige, Norge, på Island och Färöarna ger staten visst finansiellt stöd till organisationerna. På Åland, Danmark och i Finland får organisationerna pengar från de nationella spelföretagen. Några av förbunden delfinansieras av medlemsavgifter från sina medlemsorganisationer. I Norge och Sverige får paraplyorganisationerna samarbetsbidrag. Samtliga organisationer har även annan typ av finansiering som de i de flesta fall får söka själva utan stöd från staten.

75 Frågor som diskuterades vid möten med organisationerna:

- Vilka ämnen är viktigast i landets funktionshinderstrategi?
- På vilket/vilka sätt ser ni att brukarorganisationer inkluderas i implementeringen av den officiella funktionshinderstrategin samt FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning?
- Hur ser ni att implementeringsarbetet kunde förbättras?
- Ser ni någon nytta med nordisk samverkan?
- Vilka förutsättningar behövs för ett effektivt samarbete över landsgränser i Norden?

Beslutskriterier och system för hur länderna betalar ut stöd till organisationerna skiljer sig mycket. I några fall är det politiska beslut som styr. I några länder finns det särskilda regelverk för hur besluten om bidragen ska tas. På Island upprättas avtal mellan staten och organisationerna. För att som funktionshindersorganisation ska kunna få bidrag i Sverige krävs för det första att verksamheten syftar till full delaktighet och jämlikhet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Organisationen ska; verka för förändringar inom ett flertal samhällsområden av betydelse för personer med funktionshinder; vara demokratiskt uppbyggd; vara partipolitiskt och religiöst obunden; ha en riksomfattande organisation med ett lokalt eller regionalt förankrat föreningsliv i minst tio län; ha bedrivit verksamhet under minst två år samt ha minst 500 medlemmar. Om det finns synnerliga skäl kan även organisationer som inte uppfyller alla kriterier få bidrag. Norge har en liknande ordning och kriterier. Nivån på det ekonomiska stödet bestäms på olika sätt.

5.1 MEDVERKAN PÅ FLERA NIVÅER OCH I OLIKA SAMMANHANG

I samtliga länder finns dialoger med beslutsfattare och tjänstemän genom centrala råd på den nationella nivån samt delaktighet på den kommunala nivån. I samtliga länder strävar man efter att arbeta utifrån sektorsansvarsprincipen (se kapitel 1) och därmed inkludera funktionshindersperspektivet i ledarskap och utförande av politik i den praktiska vardagen. Ett tillgängligt samhälle är i enlighet med FN-konventionen och den politiska inriktningen i länderna ingen särfråga utan en allmän fråga som berör samhällets alla delar och hela befolkningen. Funktionshindersorganisationerna är ofta, men inte alltid, även representerad i samråd med olika myndigheter, andra samhällsbärande institutioner samt vid behov i olika projekt, utredningar och processer.

5.2 RÅD PÅ NATIONELL POLITISK NIVÅ

Den vanligaste formen på nationell nivå är ett konventionellt råd där parterna träffas formellt med en given agenda alternativt över ett rundabordssamtal. Råden är sällan beslutande men är i de flesta fall uppskattade som forum för uppdatering, kunskaps- och erfarenhetsutbyte, att initiera nya satsningar, följa upp och påminna om tidigare initiativ samt för att knyta kontakter.

De nationella funktionshindersråden har olika namn. I Danmark och Färöarna Det Centrale Handicapråd, i Sverige Regeringens funktionshindersdelegation, i Finland Det riksomfattande handikapprådet VANE⁷⁶, Norge har tidigare haft Statens råd for likestilling av funksjonshemmede men i samband med ratificeringen av konventionen håller man på att upprätta ett nytt nationellt utvalg. På Island Rättighetsvakten för personer med funktionsnedsättning (Réttindavakt fyrir fatlað fólk) och på Färöarna Handikapprådet (Ráðið fyrri Brekað). Råden består av olika konstellationer hit. I Sverige, Island och Norge inkluderas båda paraplyorganisationerna. I Island, Danmark och Norge finns funktionshinderforskare med i de nationella råden. På Grönland finns ett nära samarbete mellan funktionshinderföreningar med IPIS, en del av Familj- och Justitiedepartementet. IPIS samordnar all verksamhet som rör funktionshinder.

I Finland bereds spörsmål kring ratificeringen av FN-konventionen i en arbetsgrupp kopplad till Utrikesdepartementet. I Danmark, Sverige, Island och Norge finns även interministeriella/departementala arbetsgrupper som bereder och diskuterar funktionshinderspolitiska frågeställningar tvärssektoriellt utifrån sina skilda utgångspunkter. Funktionshindersorganisationerna har liten eller ingen insyn i dessa sammanhang. De tvärdepartementala arbetsgrupperna anses av organisationerna vara värdefulla sammanhang för förutsättningar för inkorporering av FN-konventionen i samhällets samtliga sektorer.

76 I VANE har endast Handikapforumets medlemsorganisationer platser.

5.3 BRUKARMEDVERKAN VID ÖVERVAKNING AV SITUATIONEN PÅ MYNDIGHETSIVÅ

För att medvetandegöra och implementera funktionshinderperspektivet i samhällets alla sektorer arrangerar samtliga nordiska länder och självstyrande områden samråd och forum för erfarenhetsutbyte med ledning och tjänstemän på myndighetsnivå.

Utifrån FN-konventionen är ett mycket viktigt sammanhang den aktör som utsetts för nationell uppföljning av implementeringen av konventionen, se sid 7-8 i denna rapport.

5.4 RÅD PÅ REGIONAL OCH KOMMUNAL NIVÅ

Eftersom mycket av det stöd och den service som finns att tillgå för personer med funktionsnedsättning utförs i kommunerna är brukarinflytandet genom funktionshinderorganisationerna mycket viktigt i beslutsprocesser på den kommunala nivån. Kravet på kommunerna att ha funktionshinder/handikappråd är lagstadgad i Norge, Sverige och Danmark. På Grönland har de fyra kommunerna på frivillig basis upprättat råd. Även i Finland är kommunernas etablering av råd frivillig. Ungefär 145 av Finlands 320 kommuner har funktionshindersråd.

På kommunal nivå rekryteras medlemmar på olika sätt mellan länderna och även inom länderna. I många fall företräds paraplyorganisationerna på lokal/kommunal nivå och i andra specifika sammanhang av diagnos- och/eller funktionsnedsättningspecifika föreningar. I vissa fall rekryteras företrädare för personer med funktionsnedsättningar utifrån deras personliga egenskaper och kompetens utan att vara knutna till föreningar eller förbund. Enligt organisationerna är det en svaghet i systemen som inte inkluderar företrädare med mandat från gruppen att representera dem, samtidigt är de personliga egenskaperna hos personerna som företräder funktionshindersperspektivet viktiga.

I Norge och Sverige har paraplyorganisationerna avdelningar på regional nivå.

5.5 ANDRA SAMARBETEN

Det civila samhällets medverkan på central och lokal nivå samt myndigheter kompletteras i flera sammanhang med andra slags samarbeten. Funktionshindersperspektivet företräds av organisationer och personer i utredningar och utvecklingsprocesser som särskilt berör personer med funktionsnedsättningar. Detta arbete bedrivs mer eller mindre systematiskt i olika sammanhang och regioner.

Exempel: Varje år träffas de svenska funktionshindersorganisationerna och Public serviceföretagen i ett stormöte för att diskutera hur media gestaltar och når ut till personer med olika typer av funktionsnedsättningar. Samarbetet har resulterat i många konstruktiva kontakter mellan journalister och medieproducenter och personer som kan funktionshindersperspektivet. SVT:s barnkanal har sedan samarbetet startade infört funktionshinderperspektivet i checklistor för mångfald i produktioner och de har till exempel specialrekryterat en barnprogramledare som är rullstolsanvändare. Ansvar för arrangemanget av dessa möten roterar mellan de fyra aktörerna (funktionshindersorganisationerna, Sveriges Radio, Sveriges Television och Utbildningsradion).

5.6 MER EFFEKTIV POLITIK

Funktionshindersorganisationerna ingår i en respekterad och välorganiserad folkrörelse som de offentliga systemen i många fall uppskattar och lyssnar till. Från politiskt håll anser man att funktionshinderpolitiken är en viktig del av välfärdsstaternas åtaganden. Trots att den politiska viljan finns är det svårt att se konkreta resultat. Enligt intervjupersonerna är ofta det civila samhällets organisationer och företrädare som genom sitt påverkansarbete tar initiativ till politiska satsningar, och verkar för att det blir verklighet av politiken.

Funktionshinderområdet och funktionshinderperspektivet glöms ofta bort vilket är olyckligt då det drabbar redan utsatta grupper i samhället.

Även när det finns ett fungerande centralt funktionshindersråd med tjänstemän är det vanligt att förbunden behöver påminnas om att de bör vara delaktiga i andra särskilda sammanhang och strategiska möten. Effekten blir att man ofta kommer in för sent i processen då en del beslut redan är tagna.

Exempel: Inför reformen om personlig assistans i Finland var det organisationerna som utredde, föreslog, förhandlade och argumenterade fram förslag till politiken som sedan genomfördes. Beslutet om reformen kom just innan den finansiella krisen och enligt företrädare för finska Handikappforum hade reformen inte införlivats om propositionen kommit ett halvår senare. Detta trots att det handlar om många människor med omfattande funktionsnedsättningar och deras förutsättningar till ett självständigare liv.

Exempel: Inför och under uppbyggnaden av en ny terminal på flygplatsen Vagar på Färöarna adresserade vare sig företaget som ansvarar för den nya terminalen, flygbolaget eller övriga inblandade aktörer behovet av tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning vid förflyttning in och ut ur flygplanen. När MBF (funktionshinderförbundet) engagerade både media och politiker på högsta nivå resulterade det i att man relativt snabbt kom fram till en lösning men som dock blev både onödigt krånglig och kostsam. Om MBF hade varit med i projekteringen, tidigt i processen, hade man med stor sannolikhet tänkt och konstruerat rätt från början.

5.7 INGENTING OM OSS UTAN OSS – HUR GÅR DET?

I denna del av kapitlet framförs organisationernas syn på det aktuella läget i funktionshinderpolitiken. Texten är diskuterande och baseras fortsatt på vad som sagts vid möten med företrädare från paraplyorganisationerna under våren/sommaren 2013. Både utmaningar och konstruktiva resonemang om vad som kan stödja en positiv utveckling beskrivs.

Komplexitet i politik och system försvårar ett reellt inflytande

Flera av intervjupersonerna tog upp att komplexiteten i makt- och beslutsvägar ökar hela tiden. Beslutsmyndighet för många viktiga frågor flyttar uppåt till EU-lagstiftare, däribland inte minst standardisering av tillgänglighetsaspekter i transport och byggnadspolitik. Samtidigt decentraliseras makt och utförande av politik till kommunernas verksamhet.

Paradigmskiftet som ska leda nordisk funktionshinderpolitik från att handla om socialpolitik till att skapa förutsättningar för mänskliga rättigheter i samhällets alla sektorer, är inte helt oproblematiskt. Funktionshinderorganisationerna eftersträvar jämlikhet och samma förutsättningar till ett gott liv oavsett funktionsförmåga, samt att skapa förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Funktionshinderpolitik ska vara en särfråga för socialdepartementen och motsvarande och enligt sektors-ansvarsprincipen är detta en nödvändig utveckling av den politiska styrningen. Men genom universella lösningar riskerar man att tappa den specifika förståelsen av de särskilda förutsättningar som krävs för inkludering av personer med funktionsnedsättning. Detta kräver strukturerad medverkan av personer som kan funktionshinderperspektivet i alla sammanhang. Kompetensförsörjningen begränsas även av funktionshinderförbundens begränsade resurser.

Sektorsansvarsprincipen ökar efterfrågan på brukarorganisationernas kompetens vilket är en positiv utveckling men vilket gör att organisationerna ägnar alltmer tid till att svara på remisser/höringsvar, sitta i samråd, att "lära upp samhället". Mindre tid går till att övervaka, följa, utvärdera och stötta medlemmar och informera om rättigheter/empowerment. Både personella resurser (anställda vid kanslier) och ideella (förtroendevalda och aktiva medlemmar) är otillräckliga för att möta behoven. När man av dessa skäl uppfyller efterfrågan på företrädare finns inte funktionshinderperspektivet representerat och inte politiken kan missgynna stora delar av befolkningen.

Denna situation är en stor utmaning för organisationerna när det gäller deras reella inflytande. Både vad det gäller att överblicka hur man ska prioritera resurser och insatser, men också hur man ska mäta dess resultat samt utveckla och bibehålla kompetens i specifika frågor.

Tillgängliga möten

Ytterligare en utmaning för att möjliggöra ett reellt inflytande för företrädare för funktionshinderperspektivet är att göra möten mer tillgängliga och relevanta för deltagarna. Möten behöver vara tillgängliga utifrån att deltagarna i regel har olika typer av funktionsnedsättningar som både är fysiska och som har med kommunikation att göra. Gemensam agendasettning är också en metod som stärker samarbetet, att dagordningarna, programmen, för möten görs gemensamt. Både utifrån behov och intressen. En annan viktig tillgänglighetsaspekt är att möten dokumenteras och att protokoll tillgängliggörs utifrån målgruppens behov. Svenska myndigheten Handisam har gjort checklistor för tillgängliga möten.

Det goda samspelet mellan företrädare och beslutsfattare

Dialogen mellan beslutsfattare och företrädare från funktionshinderorganisationerna är i regel asymmetrisk. Den ena parten har makt och den andra är i beroendeställning. För att nå en så konstruktiv dialog som möjligt är det viktigt med respekt och förståelse för varandras förutsättningar och perspektiv. Ytterligare en viktig aspekt är dialogen/samrådets konstellation. Att bara ha en brukarföreträdare, leder lätt till att personen antingen får alltför lite utrymme att företräda en stor och komplex grupp. Som ensam företrädare riskerar personen att i större omfattning bli påverkad av övriga parter perspektiv vilket försvagar representationen.

Motstånd och misstro mot brukarföreträdare

Några företrädare för paraplyorganisationerna berättar om att man ibland bemöts med misstro och att makthavare inte anser att strukturerade samarbeten behövs, att samråden utgör en särbehandling av en viss intressegrupp. Organisationerna vill understryka att de verkar för att skapa förutsättningar för att alla människor i samhället ska kunna leva på lika villkor oavsett funktionsförmåga och utöva sina mänskliga rättigheter. FN:s konvention har länderna åtagit sig att systematiskt involvera företrädare för målgruppen både i implementering och bevakning av konventionens genomförande.

5.8 PRIORITERADE ÄMNEN

Organisationerna som företräder det civila samhället i funktionshindersfrågor behöver bli involverade mer systematiskt och tidigt i processer som berör de människor anser att de företräder. Det behövs enligt brukarorganisationerna effektiva mötesmetoder, politisk vilja, en tydlighet i vem som har ansvar för implementering samt särskild allokerade resurser för implementering av FN-konventionen och möjliggöra ett nordiskt samhälle för alla, oavsett funktionsförmåga. Nedan presenteras några av de ämnen som står högt på organisationernas agendor.

Tillgänglighet och rättigheter

Ökad tillgänglighet är en prioriterad fråga i samtliga nordiska länder och självstyrande områden. Norge har som enda nordiskt land ett lagstadgat diskrimineringskydd mot otillgängliga miljöer sedan Diskriminerings- och tillgänglighetslagstiftningen trädde i kraft 2009. Finland har också ett visst rättsskydd mot otillgängliga miljöer som i viss mån också är utkrävbar av enskilda personer. Både den norska och finska lagen gäller samhällets alla områden. Övriga länder har plan- och bygglagstiftningar som reglerar frågor om tillgänglighet men denna typ av lagstiftning ger inte individer möjlighet att själva utkräva sin rätt i domstol. Diskrimineringslagstiftningarna skyddar i sin nuvarande form inte personer

med funktionsnedsättningar mot otillgängliga miljöer och information. Organisationer i de nordiska ländernas civila samhällen verkar, med starkt stöd i parlamenten, för att införa lagstiftning enligt norsk modell.⁷⁷

Rättssystemen har enligt intervjupersonerna inte i tillräcklig utsträckning tagit till sig funktionshinderperspektivet. Våld mot personer med funktionsnedsättning och tillgänglighet till rättssystemets olika instanser och funktioner borde vara ett område med högre prioritet i länderna.

Försörjning, boende och sysselsättning

Frågor som berör möjlighet till försörjning och boende är också prioriterade i hela den nordiska funktionshindersrörelsen. I samtliga intervjuer uttrycks en oro för den ekonomiska situationen för personer med funktionsnedsättningar i Norden. Nedskärningar i välfärdssystemen drabbar dem hårdast som är i beroende av flera olika välfärdstjänster och stödsystem vilket ofta är fallet när man lever med en funktionsnedsättning. Funktionshindersrörelsen har ett unikt helhetsperspektiv på hur människans hela livssituation påverkas av nedskärningar i välfärden. I systemen var för sig kan nedskärningar, exempelvis en budgetpost inom en viss kommunal verksamhet verka isolerad och ha liten påverkan. Men när personer som exempelvis är beroende av en kombination av ersättning/ ekonomiskt stöd, nivå på egenavgifter på medicin och hjälpmedel samt timmar för personlig assistans påverkas denna persons faktiska förutsättningar för försörjning, god hälsa och ett självständigt liv när varje enskilt stödsystem drabbas av nedskärningar.

Otillräckligt inflytande på budgetförhandling och i departementssamarbete

Ett problem som lyfts fram är att organisationerna sällan har inflytande i budgeteringsprocesserna eller i de interdepartementala samverkansgrupper som finns vid vissa regeringskanslier. Från organisationerna efterfrågar man möjligheten att delta i sammanhang där man ser samhällets och människors behov utifrån en helhet. Man menar att särskilt vid statsbudgetförhandlingar skulle man med sin unika helhetsförståelse kunna bidra till smartare politik som inte drabbar utsatta grupper lika hårt. I Norge arrangeras utskottsförhör där rörelsen får möjlighet att ställa frågor till de folkvalda angående föreslagen budget. I Danmark finns en dialog vid budgetförhandlingar för kommunernas verksamhet.

De nordiska paraplyorganisationerna värdesätter samarbetet om funktionshindersfrågor. Samarbetet över landsgränserna kan ge nytta till nationella processer och situationer. Flera av de intervjuade företrädarna uttryckte att en vision för de nordiska samarbetet om funktionshinder bör vara att återigen bli föredömen för andra länder och goda exempel inom den internationella kontexten.

---

77 Det finns lagstiftning som ger skydd mot diskriminering på vissa områden, till exempel i arbetsmiljö. Denna text omfattar endast vad som tagits upp i möten med brukarorganisationerna.

Funktionshinderspolitik i Norden

- STRUKTUR, GENOMFÖRANDE OCH UPPFÖLJNING

Ansvarig för projektet "Funktionshinderspolitik i Norden"

Maarit Aalto, projektledare NVC-Nordens Välfärdscenter

REFERENSGRUPP FÖR PROJEKTET:

Danmark

Hanne Stig Andersen
Kontorchef
Social- och Integrationsministeriet
Handicapkontoret

Finland

Päivi Nurmi-Koikkalainen,
Chef för funktionshindersavdelningen
Institutet för Hälsa och Välfärd-THL

Pirkko Mahlamäki
Generalsekreterare
Handikappforum

Grönland

Naja Rosing Fleischer
Head of Department for Disabilities
Ministry of Social affairs

Island

Thor Thorarinsson
Senior Advisor
Department of Welfare Services
Ministry of Welfare

Norge

Grete Hjerme stad
Seniorrådgiver
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Avdeling for rettferd og inkludering, seksjon for sosial inkludering

Knut Magne Ellingsen
Forman
FFO

Sverige

Ola Balke
Verksamhetsstödchef
Handisam

Ingrid Burman
Ordförande
HSO

Färöarna

Súsanna Nordendal
Fuldmægtig
Socialministeriet på Færøerne

Åland

Lotta Angergård
Ungdomskonsulent
Kulturbyrå
Regeringen

INTERVJUPERSONER, KAPITEL 5, I DATUMORDNING FÖR GENOMFÖRDA INTERVJUER:

Susanne Olsen, ordförande, och Jeppe Kerckhoffs, politisk konsulent, Dansk Handikappförbund, Danmark, 130315

Knut Magne Ellingsen, ordförande, Berit Therese Larsen, rådgivare, Idun Klette Låhne, fackchef, FFO, Norge, 130320

Arne Lein, ordförande, och Vidgis Endahl, daglig ledare, SAFO, Norge, 130320

Carita Björklund, ordförande, och Åsa Olsen, daglig ledare, MBF, Färöarna, 130325

Pirkko Mahlamäki, generalsekreterare, Handikappforum, Finland, 130408

Gudmundur Magnusson, ordförande, och Lilja Þorgeirsdóttir, daglig ledare, ÖBI, Island, 130409

Ásta Friðjónsdóttir, kontorschef, Þroskahjálp, Island, 130409

Lotta Sondell, generalsekreterare, Lika Unika, 130506

Ralf Hellman, ordförande, och Harriet Storsved, organisationssekreterare, Ålands Handikappförbund, Åland, 130513

Ingrid Burman, ordförande, och Mikael Klein, intressepolitisk chef, Handikappförbunden, Sverige, datum, 130604

Maria Johansson, ordförande, och Ken Gammelgård, förbundssekreterare, DHR, Sverige, 130604

Stig Langvad, ordförande, och Signe Højsteen, senior rådgivare, Danske Handicaporganisationer, Danmark, 130612

Benny Kokholm, Inooqat, Grönland, 130826

Thale Simonsen, KNIKP Grönland, 130827

norden

Nordens Velfärdscenter

Funktionshinderspolitik i Norden
– struktur, genomförande och
uppföljning

Udgivet af
Nordens Velfærdscenter
www.nordicwelfare.org
© november 2013

Forfatter:
Maarit Aalto
projektledare, NVC

Maria Montefusco
projektledare, NVC (Kapitel 5)

Ansvarlig udgiver:
Ewa Persson Göransson

ISBN: 978-87-7919-092-4

**Nordens Velfærdscenter
Sverige**

Box 22028
104 22 Stockholm
Sverige

Besøgsadresse:
Hantverkargatan 29

Tel: +46 8 545 536 00
info@nordicwelfare.org

**Nordens Velfærdscenter
Danmark**

Slotsgade 8
DK-9330 Dronninglund
Danmark

Tel: +45 96 47 16 00
nvcdk@nordicwelfare.org

**Nordens Velfærdscenter
Finland**

Topeliusgatan 41 A a
FI-00250 Helsingfors
Finland

nvcfi@nordicwelfare.org

Rapporten kan downloades på:
www.nordicwelfare.org under
«publikationer»